

مقدمه: پژوهش حاضر معطوف به خشونت جنسیتی است. بر مبنای فهم عامه خشونت جنسیتی خصوصی و خانوادگی تلقی می‌شود و عمدتاً با هدف حفظ خانواده و فرهنگ اعمال و توجیه می‌شود. پژوهش حاضر در نظر دارد تا به میانجی تجربه و درک زنان از خشونت در عرصه‌های مختلف اجتماعی، به واکاوی اشکال، زمینه‌ها و پیامدهای خشونت جنسیتی در نزد نمونه‌ای از زنان شهر سنندج بپردازد.

روش: روش پژوهش حاضر، نظریه زمینه‌ای است و طی آن با ۳۵ نمونه از زنانی مصاحبه انجام شد که از تجربه خشونت در زندگی برخوردار بودند. در انتخاب نمونه‌ها، از نمونه‌گیری هدفمند و با حداکثر تنوع بهره گرفته شده است.

یافته‌ها: زنان مورد مطالعه خشونت را در عرصه‌های مختلف اجتماعی تجربه کرده‌اند و جامعه‌پذیری جنسیتی، تبعیض نهادی و محرومیت از منابع قدرت، زمینه‌های خشونت جنسیتی را شکل داده‌اند. تجربه خشونت برای زنان آمیخته با سلب قدرت، نادیده‌انگاری، طرد نهادی، ترس فراگیر و بدبینی نسبت به مردان بوده است و تقدیرگرایی و گریز از جامعه به عمومی‌ترین راهبرد مواجهه با خشونت تبدیل شده است؛ راهبردهایی که پذیرش هویت متعارف، ترس و بدبینی نسبت به مردان و غیاب سیاست زندگی را در پی داشته است.

بحث: محرومیت از منابع قدرت، عدم دسترسی به شبکه‌های اجتماعی حمایتی، تبعیض نهادی، انسداد ارتقای سازمانی بر شکنندگی و آسیب‌پذیری زنان در عرصه‌های مختلف دلالت دارد. گستردگی خشونت بیش از هر چیز نشان از وجه نهادی و ساختاری خشونت دارد؛ فلذا نمی‌توان خشونت جنسیتی را به مسأله فردی تقلیل داد و از تغییر و اصلاح بسترهای نهادی و ساختاری خشونت غفلت کرد.

۱. امید قادرزاده
دکتر جامعه‌شناس، گروه جامعه‌شناسی،
پژوهشگر پژوهشکده کردستان‌شناسی،
دانشگاه کردستان، سنندج، ایران
(نویسنده مسئول)
<o.ghaderzadeh@uok.ac.ir>

واژه‌های کلیدی:

تعلیق هویت فردی، خشونت جنسیتی، خشونت نمادین، خشونت نهادی، طرد اجتماعی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۱

Gender Violence: Presenting a Grounded Theory

▶ **1- Omid Ghaderzadeh**
Ph.D. in Sociology,
Department of Sociology,
Researcher at Kurdistan
Studies Institute, University
of Kurdistan, Sanandaj, Iran .
(Corresponding Author)
<o.ghaderzadeh@uok.ac.ir>

Introduction: The major focus of the current research is on gender violence. Based on public understanding, gender-based violence is considered private and family, and it is mainly practiced and justified with the aim of preserving the family and culture. The present study intends to analyze the forms, contexts, and consequences of gender violence among a sample of women in Sanandaj city through women's experience and understanding of violence in different social fields.

Method: The method of the current research is grounded theory, during which interviews were conducted with 35 samples of women who had experienced violence in their lives. In the selection of samples, targeted sampling with maximum diversity was used.

Findings: The studied women have experienced violence in different social fields. Gender socialization, institutional discrimination, and deprivation of power sources have shaped the contexts of gender violence. The experience of violence for women is mixed with disempowerment, neglect, institutional exclusion, pervasive fear, and cynicism towards men and fatalism and escaping from society has become the most common strategy of the studied women in facing violence. Strategies that have led to the acceptance of conventional identity, fear and cynicism towards men and the absence of life politics.

Discussion: Deprivation of power sources, lack of access to supportive social networks, institutional discrimination, and obstruction of organizational promotion show the fragility and vulnerability of women in various fields. The spread of violence can be seen more widespread than anything else the institutional and structural aspect of violence. Therefore, gender violence cannot be reduced to an individual issue and neglects the change and reform of the institutional and structural foundations of violence.

Keywords:

Gender violence, Institutional violence, Social exclusion, Suspension of individual identity, Symbolic violence

Received: 2024/04/03

Accepted: 2024/09/01

Citation: ghaderzadeh O. (2024). Gender Violence: Presenting a Grounded Theory. refahj.

24(95), : 5

URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4327-fa.html>

Extended Abstract

Introduction

Gender-based violence including rape, intimate partner violence, domestic violence, sex trafficking, and honor killings is part of a global pattern of violence against women. A pattern supported by educational, economic and occupational discrimination. Partner, family, and sexual violence is the leading cause of death and disability for women aged 16 to 44 worldwide (Rose, 2013: 61). In Iranian society, violence against women is considered a personal and family matter, and many officials refuse to deal with it. But the similar patterns that exist in the experiences of assaulting women reveal that violence against women is something beyond a special issue, and it has its roots in cultural and social practices (Sadeghi Fasaei, 2010: 109).

One of the main social problems in Iranian Kurdistan is the spread of family violence. Violence against women is the most serious type of violence in the family structure, and one of the most common aspects of which is the phenomenon of honor killings (Riahi & Esmaili, 2019). The results of the national project "Survey of domestic violence against women in 28 provinces of Iran" show that in the year leading up to the research, women have experienced at least one type of violence, and the city of Sanandaj is one of the provincial centers with statistics with a high level of domestic violence (Ghazi Tabatabai, 2004).

Gender-based violence is not limited to a certain age. It occurs among women with different social positions, and also because violence is not limited to the family and its existence in public and official arenas, gender violence has become a social problem. The most common reason for denying women's human rights is to preserve family and culture. Gender violence is one of the important causes of illness and death among women and it has long been known as a problem and challenge to human rights, which has serious consequences for the health of society and is an obstacle to economic development (Roze, 2013: 61). The present research intends to examine the conditions and contexts of violence in the family, public, and official arenas by referring to women's lived experience of gender violence, and through that, provide strategies to deal with gender violence.

Method

In the current research, qualitative methodology and Grounded Theory (GT) method were used to study the contexts of gender violence. The participants in the current research are women from Sanandaj who have experienced violence in family life and public and official arenas, and are referred to courts and counseling centers. The participants were selected using purposive sampling and the maximum variation strategy. Considering the principle of theoretical saturation in determining the number of sample people, a semi-structured interview was conducted with a total of 35 women who experienced violence. The data were coded in three levels: open, axial, and selective. For data validation, participants' quotes, audit technique, control or validation by members and researcher's self-review technique were used.

Findings

What was evident in the statements of the interviewees is that their world is mixed with violence. They have experienced institutional violence, symbolic violence, visible violence and psychological violence in the family and public and official arenas. Based on the data, gender socialization, institutional discrimination, and deprivation of power sources have shaped the contexts of gender violence. The experience of violence for women is mixed with disempowerment, neglect, institutional exclusion, pervasive fear, and cynicism towards men.

Women adopt strategies based on their experience of violence. Interviewees were asked what ways they have taken to get out of violence and assault. Based on the data, although girls and women have tried to make their living conditions more acceptable through negotiation and activism, due to the absence of gender awareness, resistance against assault has not become the dominant action of women. Therefore, fatalism and escaping from society has become the most common strategy of the studied women in facing violence; strategies that have led to the acceptance of conventional identity, fear and cynicism towards men and the absence of life politics.

Discussion

Deprivation of power sources, lack of access to supportive social networks, institutional discrimination, and obstruction of organizational promotion show the fragility and vulnerability of women in various fields. As shown in Table 1, the core category of “gender violence as social exclusion” shows the fact that gender violence has led to double social exclusion of women. The spread of violence shows more than anything else the institutional and structural aspect of violence. Therefore, gender violence cannot be reduced to an individual issue and neglect the change and reform of the institutional and structural foundations of violence.

Table 1. Selective coding

Category		Category type	Axial Category	Core category
gender socialization		causal condition	institutional exclusion	gender violence as social exclusion
institutional discrimination		contextual conditions		
obstruction of organizational promotion				
lack of support networks		intervening condition		
Forms of violence	institutional	experience and understanding	symbolic and institutional violence	
	symbolic			
	visible(objective)			
	psychological			
determinism and submissiveness		strategy	from compromise to desperation	
escaping from society				
acceptance of conventional identity		consequence	absence of Politics of life	
Pessimism and fear of men				
death of self and individual concerns				

As Acker (1992) states in the framework of the “gendered Institutions” approach, the production and reproduction of gender inequality takes place through gendered Institutions. Work and family are among the gender institutions that provide unequal distribution of power sources and gender violence. The genderization of social rules and institutions implies the structural foundations of gender violence.

Based on the field data, the social division of labour in the family has an unequal nature and it is necessary to rebuild the social roles in the family. In terms of strategy, emotional democracy, communication rationality and horizontalization of power relations in the family depend on the redefinition of the role of femininity and masculinity with an emphasis on the appropriateness of rights and roles. Talking about the reconstruction of social roles in the family will be incomplete without redefining and reconstructing the role and status of women in society and the necessity of this work is the participation of women in establishing the rules governing different fields as a prerequisite for degendering social rules and the institutionalized participation of women in different fields.

Ethical Considerations

Author contributions

The author contributed in designing, running, and writing all parts of the research.

Conflicts of interest

The author declares no conflict of interest.

مقدمه

خشونت جنسیتی مسئله جهانی حقوق بشر و بهداشت عمومی است. خشونت جنسیتی - از جمله تجاوز جنسی، خشونت شریک زندگی، خشونت خانگی، قاچاق جنسی و قتل ناموسی بخشی از یک الگوی جهانی خشونت علیه زنان است؛ الگویی که توسط تبعیض آموزشی، اقتصادی و شغلی حمایت می‌شود. خشونت شریک زندگی، خانواده و خشونت جنسی دلیل اصلی مرگ و ناتوانی زنان ۱۶ تا ۴۴ ساله در سراسر جهان است (روز، ۲۰۱۳). سوابق پژوهشی مرتبط با خشونت جنسیتی در ایران گویای آن است که تنها در دو دهه اخیر توجه مجامع علمی را به خود جلب کرده است. «این امر به معنی عدم حضور این موضوع در جامعه کنونی ما نیست، بلکه می‌تواند حامل این معنی ضمنی باشد که با این موضوع برخوردی هنجاری صورت گرفته و این هنجار در لایه‌های زیرین فرهنگ جامعه ما رسوخ پیدا کرده است» (همتی، ۲۰۰۴).

نتایج مطالعه فسایی صادقی گویای آن است که در جامعه ایران، خشونت علیه زنان، امری شخصی و خانوادگی تلقی می‌شود اما «الگوهای مشابهی که در تجربیات تعرض به زنان وجود دارد، آشکار می‌شود که خشونت علیه زنان چیزی فراتر از یک موضوع خصوصی است و ریشه در عمق رویه‌های فرهنگی و اجتماعی دارد (صادقی فسایی، ۲۰۱۰).

در مطالعات دیگر نیز به سویه‌های فرهنگی (حجتی کرمانی و زکریایی، ۲۰۱۳) خشونت جنسیتی توجه شده است. رایج‌ترین دلیل برای نفی حقوق بشر در زنان، حفظ خانواده و فرهنگ است (روز، ۲۰۱۳) و خشونت از نظر فرهنگی، پدیده پذیرفته‌شده توسط مردان است و به‌عنوان ابزاری برای کنترل اجتماعی عمل می‌کند (استادهاشمی و همکاران، ۲۰۱۵). بر این اساس، دو مضمون فرهنگی مردسالاری و نگرشهای فرهنگی نادرست، اصلی‌ترین زمینه‌های خشونت علیه زنان در خانواده به شمار می‌آیند (یکه‌کار و حسینی حاجی بکنده، ۲۰۱۷).

فرا تحلیل عوامل مؤثر بر خشونت علیه زنان نیز نشان می‌دهد که با تنوعی که در ابعاد خشونت علیه زنان در استانهای مختلف وجود دارد، جامعه‌پذیری جنسیتی، فرهنگ و قومیت تأثیر بسزایی در این رابطه دارد (نیازی و همکاران، ۲۰۱۸).

داده‌های طرح پژوهش ملی که در دهه هشتاد توسط وزارت کشور و مرکز امور مشارکت زنان در مرکز ۲۸ استان به انجام رسید، گویای آن بود که در یک سال منتهی به پژوهش، زنان حداقل تجربه یکی از انواع خشونت را داشته‌اند. بر مبنای نتایج، شهر سنج با آمار خشونت خانگی بالایی روبه‌رو بوده است (قاضی طباطبایی، ۲۰۰۴).

یکی از اصلی‌ترین مسائل اجتماعی در استان کردستان، گستردگی خشونت است و یکی از وجوه آن، خشونت خانوادگی است. در جامعه کردستان، زنان در جایگاه «مادر»، «همسر»، «دختر»، «زنان بیوه» و «زنان سرپرست خانوار» هر کدام خشونت ویژه‌ای را متحمل می‌شوند یکی از وجوه شایع، پدیده قتل‌های ناموسی (ریاحی و اسماعیلی، ۲۰۱۷) است. بی‌گمان، انواع دیگری از خشونت‌ها هستند که گرچه آمار و ارقامی در رابطه با آنها وجود ندارد، لیکن سوابق پژوهشی و تجربیات روزمره نشان از حضور آنها دارد؛ از جمله می‌توان به خشونت جنسی (محمدی و میرزایی، ۲۰۱۳؛ رضایی و آبدار، ۲۰۱۷)، خشونت‌های کلامی و روانی (میرزایی، ۲۰۱۴؛ شربتیان و طوافی، ۲۰۱۷) و خشونت در محیط کار (مظهری، ۲۰۲۰) اشاره کرد.

اهمیت عملی پرداختن به مقوله خشونت جنسیتی در بستر جامعه کردستان، زمانی موضوعیت بیشتری می‌یابد که در این بستر، زنان در عرصه‌های مختلف مورد آزار آشکار و نهان قرار می‌گیرند. برای نمونه، در فاجعه مرگ ناخواسته و از روی استیصال زن جوان مریوانی (شلیر رسولی) که در مواجهه با خطر تجاوز جنسی به ناچار خود را از طبقه دوم پرت و به زندگی خود خاتمه داد، ردپای جامعه‌پذیری جنسیتی سنتی مردسالار بیش از هر زمینه دیگری خودنمایی می‌کند.

قتلهای ناموسی و قتل توسط پدر و یا شوهر، بازنمایی روزانه اخبار مربوط به تعرض زنان در شبکه‌های اجتماعی کردستان و رشد آن که به امری عادی در کنار رخدادهایی چون تصادف درآمده است؛ نشان از نامتقارن شدن روابط اجتماعی در بین زنان و مردان در عرصه‌های مختلف دارد (قادرزاده و خیراندیش، ۲۰۲۴).

نظر به پیامدهای اجتماعی، ایجاب می‌کند تا خشونت جنسیتی مورد بررسی علمی قرار گیرد. اهمیت پرداختن به خشونت جنسیتی و انواع آن در استان کردستان تا جایی است که آن را به یکی از دغدغه‌های مسئولین، نهادهای مدنی و فعالان فرهنگی و اجتماعی تبدیل کرده است. به دلیل ماهیت چندوجهی، اقتضایی و سیال خشونت جنسیتی و همچنین با اذعان به این واقعیت که در میدان مورد مطالعه، عمدتاً زن با ناموس تداعی می‌شود، با نگاه بیرونی نمی‌توان به ابعاد و زوایای این مسئله پی برد. بر این اساس، در پژوهش حاضر با رجوع به تجربه‌زیسته زنان، شرایط و بسترهای خشونت در عرصه‌های مختلف احصاء و پیامدهای آن در زندگی اجتماعی بررسی می‌شود و به میانجی آن راهکارهای مقابله با خشونت جنسیتی ارائه می‌شود.

پیشینه تجربی

پژوهشهای انجام‌شده گویای آن است که خشونت مبتنی بر جنسیت، یک مسئله جهانی است. با پذیرش این فرض که بازسازی معنایی تجربه‌زیسته زنان درگیر در خشونت، پیش‌درآمد فهم گستره معنایی، ابعاد خشونت، بسترها و پیامدهای خشونت است، در این مقاله عمدتاً به‌مرور آن دسته از مطالعات تجربی پرداخته شده است که زنان قربانی، مشارکت‌کنندگان پژوهش بوده و با روش‌شناسی کیفی به انجام رسیده است.

لنون^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در «مطالعه کیفی عوامل مرتبط با خشونت شریک زندگی در

1. Lennon

کلمبیا» با اجرای بحث گروهی متمرکز با زنان آسیب‌دیده و مصاحبه با متخصصان روانشناسی، اجتماعی و حقوقی و رهبران جامعه محلی بود، به ۴ مضمون اصلی دست یافته‌اند: باورهای فرهنگی، حسادت، سوء‌مصرف الکل و تاریخچه شخصی خشونت شریک زندگی. مضامین فرعی باورهای فرهنگی عبارتند از: مردسالاری، نقش‌های جنسیتی، عادی‌سازی خشونت و ناآگاهی از حقوق، وابستگی اقتصادی و مرد به‌عنوان مالک زن.

بر مبنای نتایج، خشونت شریک زندگی، یک سازه اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود که توسط ارزش‌های پدرسالارانه در هنجارهای جامعه و فرآیندهای فردی ریشه دوانده است. شمس^۱ و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله «دیدگاه‌های زنان در مورد خشونت خانگی: یک مطالعه کیفی در ایران» نشان داده است که بیشتر مشارکت‌کنندگان ضمن آگاهی از تعریف خشونت، بر این مسئله واقف بودند که در ایران خشونت خانگی یک رویداد معمول محسوب می‌شود.

رولرو^۲ (۲۰۲۰) در مقاله «ابعاد اجتماعی خشونت همسر: مطالعه کیفی مرتکبین مرد» ضمن برشمردن اشکال خشونت شریک زندگی نظیر خشونت فیزیکی و جنسی، سوءاستفاده عاطفی و اجتماعی، تهدید و ارعاب و محرومیت اقتصادی، به مطالعه ۲۱ نفر مرتکب خشونت شریک زندگی تحت درمان پرداخته است. «پنداشت از خشونت و تأثیر کلیشه‌های جنسیتی، فرآیند تغییر در طول درمان و بازنمایی اجتماعی و فرهنگی مرتکبین خشونت جنسیتی»، مضامین اصلی را شکل داده‌اند. نتایج بر ضرورت در نظر گرفتن زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی تأکید دارد.

یکه‌کار و حسینی حاجی‌بکنده (۲۰۱۷) در مقاله «ویژگی‌های خشونت خانگی علیه زنان و زمینه‌های فرهنگی مرتبط با آن»، با تمرکز بر زنان قربانی خشونت در تهران به دو مضمون

1. Shams
2. Rollero

فرهنگی مردسالاری و نگرشهای فرهنگی نادرست به‌عنوان اصلی‌ترین زمینه‌های خشونت در خانواده دست‌یافته‌اند.

موهه^۱ و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله «خشونت جنسیتی در میان زنان متأهل در شهر دبره تابور اتیوپی» به ارزیابی ادراک اجتماع نسبت به خشونت جنسیتی از منظر زنان متأهل در شمال غربی اتیوپی پرداخته‌اند. از منظر مشارکت‌کنندگان، خشونت جنسیتی در اجتماع با پذیرش عمومی همراه بوده و به‌جای محکوم‌کردن اعمال خشونت‌آمیز، باید به‌طور قابل‌توجهی تحمل شوند. با وجود رواج خشونت خانگی، تمایلی برای عدم تأیید آن وجود ندارد. این مطالعه نشان داد که نگرش مردم و هنجارهای سنتی نقش عمده‌ای در تعیین میزان پذیرش خشونت علیه زنان متأهل دارد.

رضایی و آبدار (۲۰۱۷) در مقاله «خشونت جنسی در خانواده» به بررسی ابعاد، زمینه‌ها و پیامدهای خشونت در میان زنان خشونت دیده شهر ارومیه پرداخته‌اند. زنان مورد مطالعه، رابطه جنسی در زمان عادت ماهیانه، رابطه از دبر، بی‌توجهی به خواست زن و عدم آماده‌سازی عاطفی در ابتدای روابط زناشویی را نوعی تعرض به خود تلقی کرده‌اند و به فاصله طبقاتی، بیکاری، توجیحات دینی، مشاهده فیلمهای پورن، دیدگاه مردسالاری و نگاه کالایی به زن، به‌عنوان زمینه‌های مسبب خشونت اشاره کرده‌اند که با پیامدهایی چون ناراحتیهای عصبی، بدرفتاری با فرزندان، تنفر از شوهر، تمایل به طلاق، تنفر از مردان به‌طور عام و خیانت زنان همراه بوده است.

استادهاشمی و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله «مطالعه خشونت خانگی علیه زنان: فراستنز کیفی»، به‌مرور سیستماتیک ۱۰ مطالعه کیفی خشونت خانگی پس از سال ۲۰۰۱ در ایران پرداخته‌اند. برمبنای یافته‌ها، برداشت و تعریف زنان از خشونت با توجه به سن، تحصیلات و طبقه اجتماعی متفاوت است. از منظر زنان، خشونت از نظر فرهنگی یک پدیده پذیرفته

1. Muche

شده است. خشونت علیه زنان به عنوان ابزار مشروعیت بخشی به سلطه مردانه بکار می رود. استراتژیهای مقابله‌ای زنان شامل رویکردهای غیرفعال و ناکارآمد بوده که به تداوم وضعیت یا تحمل خشونت منجر شده است.

کور و گارگ^۱ (۲۰۱۰) در مقاله «خشونت خانگی علیه زنان: مطالعه کیفی در یک اجتماع روستایی» با اذعان به این واقعیت که پایان دادن به تبعیض جنسیتی و خشونت علیه زنان مستلزم درک فرهنگ غالب تعصب و خشونت است، با انجام بحثهای گروهی متمرکز در میان زنان متأهل ۱۸ تا ۳۵ ساله در یک منطقه روستایی هند نشان داده‌اند که خشونت جنسیتی در اشکال مختلف آن به‌ویژه خشونت فیزیکی عامل اصلی نگرانی زنان بوده و تحریک بستگان شوهر به کتک زن، امری رایج بود. اکثر زنان با وجود قربانی شدن ترجیح دادند سکوت کنند و زنان به دلیل پیامدهایی مانند انزوای اجتماعی از توسل به قانون می ترسیدند. حجتی کرمانی و زکریایی (۲۰۱۳) در مقاله «فرهنگ و خشونت: تجربه زیسته زنان تهرانی»، نشان داده است که عامل فرهنگی مهم ترین عامل خشونت بوده و هر جا فرهنگ خشونت را تجویز کرده یا در برابر آن سکوت کرده، اعمال خشونت بیشتر مشاهده شده است. بر مبنای این مطالعه، برداشتهای نادرست از دین، مردسالاری و قوانین تبعیض آمیز در تشدید خشونت مؤثر بوده‌اند.

سازه‌های نظری و مفهومی

یکی از مفاهیم راهگشا در فهم و تبیین خشونت، قشر بندی جنسیتی و ماهیت سلسله مراتب جامعه‌ای است که در آن جنسیت مهم است و خشونت نقش عمده‌ای در کنترل اجتماعی زنان ایفا می کند و هم از طرف مردان و هم از طریق نهادهای خشونت در ساختار اجتماعی تحت سلطه مردان به عنوان یک گروه اعمال می شود.

1. Kaur and Garg

اصطلاح قشربندی جنسیتی، بر رابطه نابرابر قدرت بین زن و مرد در حوزه‌های عمومی و خصوصی دلالت دارد. واکاوی خشونت، از جمله تهدید و ترس از خشونت، برخی از مکانیسمها را نشان می‌دهد که از طریق آن سلطه و انقیاد حفظ و بازتولید می‌شود. مطالعات فمینیستی در دهه ۱۹۸۰ حکایت از ساختار پیچیده اجتماعی دارد که در آن قدرت، نابرابری و ستم در امتداد خطوط جنسیت که به لحاظ اجتماعی ساخته شده است، عمل می‌کند (هانمر و مینارد^۱، ۱۹۸۷).

در اوایل ۱۹۷۰ جامعه‌شناسی دانشگاهی به دلیل مواجهه ناکافی با شکافها و نابرابریهای جنسیتی و نادیده‌انگاشتن اهمیت روابط جنسیتی به‌عنوان عامل اصلی درک خشونت با نقد جدی روبه‌رو بود. در این مطالعات، از به‌کارگیری مفهوم قدرت مردانه به‌عنوان مشخصه مواجهات بین فردی زن و مرد یا به‌عنوان بعد ساختاری جامعه غفلت و بر میزان آسیب‌دیدگی قربانیان و آسیب‌شناسی روانی فردی به‌عنوان علل موجه خشونت زن و مرد تمرکز شده بود. امروزه خشونت مردان اغلب به‌عنوان پدیده واحد همراه با سایر اشکال قدرت مردان، در بازتولید و حفظ سلطه مردان و انقیاد زنان از جانب فمینیستها مهم تلقی می‌شود (ادواردز^۲، ۱۹۸۷).

لیز کلی^۳ در مقاله «پیوستار خشونت جنسیتی»، به تشریح مفهوم خشونت پرداخته است. اصطلاح «خشونت جنسیتی» بر انواع مختلف بدرفتاری، زورگویی، اجبار و تعرضی که زنان تجربه می‌کنند، دلالت دارد. استفاده از مفهوم پیوستار این واقعیت را نمایان می‌کند که همه زنان در برهه‌ای از زندگی خود خشونت جنسیتی را تجربه کرده‌اند.

پیوستار، پیوند بدرفتاریهای رایج و روزمره زنان با تجارب کمتر رایج که به‌عنوان جرم برچسب می‌خورد را ممکن می‌کند. دلالت و کاربرد مهم این شیوه نگریستن به خشونت

1 Hunner and Maynard

2 Edwards

3 Kelly

جنسیتی این است که نمی‌توان بین «قربانیان» و سایر زنان تمایز واضحی قائل شد (کلی، ۱۹۸۷). خشونت را باید هر عمل یا ساختاری دانست که دیگری را کوچک جلوه می‌دهد. در پذیرش این تعریف، باید دید که ساختارهای اساسی جامعه اغلب خشونت‌آمیز است. باید خشونت را که در بسیاری از نهادها ایجاد می‌شود تشخیص دهیم؛ مانند مدارس و محل کار که ماهیت رقابتی، سلسله مراتبی، غیردموکراتیک و گاه ناعادلانه دارند.

آکر^۱ (۱۹۹۲)، در چارچوب رویکرد «مؤسسات جنسیتی»، بر این باور است که ساختارهای نهادی بر اساس جنسیت سازماندهی می‌شوند و این نهادها تحت تسلط مردان هستند و از منظر مردان تفسیر می‌شوند. کار و خانواده از جمله نهادهای جنسیتی به شمار می‌آیند که منابع قدرت را به طرز نابرابر توزیع و خشونت جنسیتی را پی‌ریزی می‌کنند (آکر، ۱۹۹۲).

به‌زعم ژیتک، بازنمایی خشونت در وجوه مرئی آن موجب می‌شود تا سویه‌های نهان خشونت که جنبه ساختاری و نمادین دارد، نادیده گرفته شود و تلاشها به مقابله با خشونت و عاملان پیدای خشونت‌ورز محدود شود. برای فهم خشونت، بایستی یک قدم به عقب رفت و پس‌زمینه‌ای که این‌گونه فورانهای خشونت را پدید می‌آورد، شناسایی کنیم. نخست، «خشونت نمادین» که در زبان و قالبهای آن تبلور یافته است، شکل بنیادی‌تری از خشونت است که بازم به زبان در معنای دقیق کلمه یعنی به تحمیل جهان معینی از معانی توسط زبان بازمی‌گردد. دوم، «خشونت سیستمی» که بر پیامدهای غالباً فاجعه‌باری که عملکرد بی‌تلاطم نظامهای اقتصادی و سیاسی به بار می‌آورد، دلالت دارد (ژیتک، ۲۰۱۷).

از منظر بوردیو، «خشونت نمادین» نوعی از خشونت است که تحمیل‌کننده فرمانبرداریهایی است که نه فقط به‌عنوان فرمان‌برداری درک نمی‌شوند، بلکه بر مبنای باورها و انتظارات اجتماعی نهادینه و درونی شده‌اند. این نوع خشونت با همراهی تلویحی افرادی که این نوع تعرض بر آنها اعمال می‌شود و افرادی که آن را اعمال و تحمیل می‌کنند، به انجام می‌رسد؛

1 Acker

زیرا هردو گروه، نسبت به اعمال آن فاقد آگاهی هستند (بورديو، ۲۰۱۴).

هانمر^۱ برای اولین بار در سال ۱۹۷۸ استدلال کرد که خشونت بایستی از منظر و چشم‌انداز قربانی تعریف شود. ترس از خشونت، آزادی فعالیت زنان را محدود می‌کند. هم اعمال خشونت به صورت عملی و هم تهدید به خشونت، به عنوان شکلی از کنترل اجتماعی عمل می‌کند (هانمر و مینارد، ۱۹۸۷).

گرین^۲ و همکاران در مبحثی با عنوان «زنان، فراغت و کنترل اجتماعی» بر اساس داده‌های متعدد تجربی، استدلال می‌کنند که اوقات فراغت یکی از عرصه‌هایی است که رفتار زنان در حوزه خصوصی و عمومی، بیش از اندازه مراقبت، کنترل و تنظیم می‌شود. بخش اعظم کنترل فراغت زنان بر مبنای پنداشته‌ای متعارف در باب چگونگی رفتار زنان انجام می‌شود و از این رو کنترل فراغت زنان از طریق «رضایت» انجام می‌شود تا «اجبار». حتی وقتی که این شکل از محدودیتها شکسته شود، مردان روشهای نظارتی دیگری را در دستورکار قرار می‌دهند که در این میان می‌توان به کار و تکلیف و تهدید به خشونت جسمی و سایر اشکال خشونت اشاره کرد (گرین و همکاران، ۱۹۸۷).

مروری بر ادبیات نظری و تجربی گویای تنوع و فراگیری خشونت جنسیتی است. مفروضه اساسی پژوهش حاضر آن است که فراگیری خشونت ارتباط وثیقی با «رده‌بندی جنسیتی» در مقام یک سازه اجتماعی دارد.

رده‌بندی جنسیتی، نظام معنایی و کردارهای اجتماعی معطوف به جنسیت است که بر مبنای آن مناسبات اجتماعی آمیخته با نابرابریهای اجتماعی، صورت‌بندی می‌شود (وارتون^۳، ۲۰۱۲). رده‌بندی جنسیتی بازنمای نگرش طبیعی مربوط به جنسیت است و همیشه به عنوان مبنایی

1 Hanmer

2 Green

3 Wharton

برای تفسیر رفتار مردان و زنان در دسترس هست (وست و فنسترمیکر^۱، ۱۹۹۵). عامل میانجی در این میان، «زمینه اجتماعی» است که مشتمل بر مشارکت‌کنندگان در یک محیط است که کنش متقابل در آن رخ می‌دهد. بر این اساس، موقعیت مسلط مردان در کنش متقابل، بیشتر به انواع شرایطی که زنان و مردان به‌طور معمول در آن با یکدیگر روبرو شوند، مرتبط است (وارتون، ۲۰۱۲).

رده‌بندی جنسیتی، با بدیهی‌سازی و عقلانی‌سازی مردسالاری و موقعیت مسلط مردان در جایگاه‌های مختلف اجتماعی، کارگزار خشونت جنسیتی است. بر این اساس، خشونت جنسیتی به‌عنوان سازوکاری برای طرد اجتماعی و کنترل اجتماعی زنان عمل می‌کند و عامل بازتولید مردسالاری است. این رویکرد در دستگاه نظری آکر (۱۹۹۲)، ژیتک (۲۰۱۷)، بوردیو (۲۰۱۴)، هانمر و مینارد (۱۹۸۷) و مطالعات تجربی شمس و همکاران (۲۰۲۰)، رلرو (۲۰۲۰)، موهه و همکاران (۲۰۱۷) استادهاشمی و همکاران (۲۰۱۵) و اعزازی (۲۰۰۵) مفهوم‌سازی و عملیاتی شده است.

روش

از آنجاکه پژوهش حاضر به دنبال واکاوی زمینه‌های خشونت جنسیتی، راهبردهای مواجهه زنان با خشونت و پیامدهای آن بر زندگی فردی و اجتماعی زنان است، نظریه زمینه‌ای به‌عنوان روش مطالعه انتخاب شده است. برای انجام نظریه زمینه‌ای، از رویکرد سازه‌گرایی چارماز^۲ استفاده شده است. این رویکرد به لحاظ هستی‌شناسی بر نسبی‌گرایی و به لحاظ معرفت‌شناختی بر روابط بین محقق و مشارکت‌کنندگان و برساخت معنا توسط محقق و مشارکت‌کنندگان تأکید دارد (میلز^۳ و دیگران، ۲۰۰۶).

1 West and Fenstermaker

2 Charmaz

3 Mills

داده‌های این مطالعه در بهار ۱۴۰۱ در شهر سنندج گردآوری شد. مشاهده و داشتن تجربه تعرض و خشونت جنسیتی در عرصه‌های مختلف (خصوصی، عمومی و محیط‌های سازمانی)، تمایل به همکاری و مشارکت در پژوهش، داشتن زمان کافی برای مصاحبه و توانایی برقراری ارتباط از جمله معیارهای موردتوجه برای ورود به مطالعه بوده است. بر این اساس، در این مطالعه با زنانی مصاحبه به عمل آمد که به دلیل تجارب سازمانی و مدنی با زنان آسیب‌دیده در ارتباط بوده و همچنین زنانی که از تجربه خشونت در زندگی برخوردار بوده و سابقه مراجعه به مراکز مشاوره و یا دادگاه را داشتند و یا به برای تجربه خشونت و تعرض در عرصه‌های عمومی به کلماتریها مراجعه کرده بودند.

سوابق این دسته از مشارکت‌کنندگان و امکان دسترسی و هماهنگی به آنها از سوی دفتر امور زنان و خانواده و دفتر امور اجتماعی و فرهنگی استانداری کردستان (به‌عنوان کارفرما) برای پژوهشگر فراهم شد.

دومین مجرای دسترسی به مشارکت‌کنندگان، نهادهای مدنی فعال در حوزه زنان در سنندج و پژوهشگران مطالعات زنان بود. با توجه به حساسیت موضوع در میدان مورد مطالعه و اکراه و امتناع زنان آسیب‌دیده برای انجام مصاحبه، کارشناسان دفتر امور زنان و خانواده استانداری و فعالان مدنی مقدمات و هماهنگی اولیه را برای طرح موضوع به عمل آورده و برای کسب اعتماد و جلب رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان ضمن حصول اطمینان از محرمانه‌ماندن مشخصات مشارکت‌کنندگان و عدم انتشار اظهارات آنان با ذکر نام، مصاحبه‌ها توسط سه پژوهشگر زن و دانش‌آموخته علوم اجتماعی که از سابقه فعالیت مدنی نیز بهره‌مند بودند، انجام شد.

با مشورت و توافق مشارکت‌کنندگان، مصاحبه‌ها در دفتر سمنهای حوزه زنان، دانشگاه کردستان و فضاهای عمومی چون پارکها انجام شد. در صورت خودسانسوری، اظهارات سطحی، سربسته و کلیشه‌ای توسط مشارکت‌کنندگان، مصاحبه خاتمه و مشارکت‌کننده از

فرایند تحقیق خارج می‌شد. ضمن اذعان به پیوند خشونت جنسیتی با مردسالاری و ماهیت رابط‌های آن و ضرورت انجام مصاحبه با مردان، به دلیل تقاضامحور بودن پژوهش حاضر، بنا به تقاضای کارفرما، میدان مورد مطالعه به زنان محدود شد. بنا به مختصات روش‌شناسی کیفی و نظریه زمینه‌ای از قبل نمی‌توان تعداد نمونه‌ها را مشخص کرد. با لحاظ معیار نمونه‌گیری نظری، نمونه‌گیری با حداکثر تنوع و اشباع نظری نمونه‌ها انتخاب و در باب تعداد مصاحبه‌شوندگان تصمیم‌گیری به عمل آمد و بر این اساس با ۳۵ نفر مصاحبه به عمل آمد. در این پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته اصلی‌ترین ابزار گردآوری اطلاعات بود. از آنجایی که پژوهش کیفی در محیط طبیعی انجام می‌شود، ضمن هماهنگی با مشارکت‌کنندگان از طریق معرفی سازمانی (دفتر امور زنان و خانواده استانداری) و مدنی (فعالان مدنی حوزه زنان) در جلسه مقدماتی هدف مطالعه و سهم مشارکت‌کنندگان در تحقیق تشریح و پس از جلب نظر مساعد مشارکت‌کنندگان، برای زمان و مکان مصاحبه با آنها هماهنگی کامل به عمل آمد. در طی فرایند مصاحبه سؤالات به تناسب اشخاص تغییر پیدا می‌کرد؛ چراکه تجربیات متنوع و متعدد از خشونت در فضاهای عمومی و خصوصی، باعث حذف برخی از پرسشها و گاهی ظهور پرسشهای جدیدی می‌شد. مدت مصاحبه‌ها به لحاظ زمانی در بین نمونه‌ها متفاوت و از ۹۰ دقیقه تا ۱۲۰ دقیقه متغیر بود. استراتژی تحلیل داده‌ها در چارچوب نظریه زمینه‌ای شامل کدگذاری باز، محوری و انتخابی بود.

برای اعتباریابی داده‌های تحقیق اقدامات زیر به عمل آمد: (۱) استفاده زیاد از نقل‌قولهای مشارکت‌کنندگان (۲) تکنیک ممیزی: یکی از پژوهشگران مطالعات جنسیتی، بر نحوه مفهوم‌سازی خشونت جنسیتی نظارت و تجارب یکی از پژوهشگران نظریه زمینه‌ای، به‌عنوان راهنمای کدگذاری داده‌ها، ارزیابی یافته‌های میدانی و روند تحلیل و انسجام‌بخشی یافته‌ها قرار گرفت. (۳) کنترل یا اعتباریابی از سوی اعضا: دو نفر از مشارکت‌کنندگان، یافته‌های تحقیق را ارزیابی و نظرات و پیشنهادهای آنها در تدوین گزارش نهایی لحاظ شد. (۴) تکنیک

خودبازبینی محقق: در راستای مفهوم تأییدپذیری، تمامی داده‌های خام، اسناد کتبی و شفاهی (ضبط‌شده‌ها)، بار دیگر توسط خود محقق مورد بازبینی قرار گرفت.

میدان پژوهش حاضر معطوف به زنان ساکن در شهر سنج بود. نمونه‌ها به لحاظ سنی متنوع بود و رده سنی زیر ۲۰ سال تا ۶۰ سال را در برمی‌گرفت. در نمونه‌ها، ۲ نفر (زیر ۲۰ سال)، ۷ نفر در رده سنی (۲۰-۲۹ سال)، ۱۳ نفر در رده سنی (۳۰-۳۹ سال)، ۸ نفر در رده سنی (۴۰-۴۹ سال) و ۵ نفر در رده سنی (۵۰-۶۰ سال) بودند. نمونه‌ها، شامل دختران مجرد، زنان متأهل و مطلقه بود. ۱۷ نفر از افراد نمونه مجرد، ۱۶ نفر متأهل و ۲ نفر مطلقه بودند. به لحاظ سواد، ۷ نفر زیر دیپلم، ۷ نفر دیپلم، ۱۳ نفر لیسانس، ۵ نفر فوق‌لیسانس و ۳ نفر دکترا داشتند.

جدول (۱) مشخصات مشارکت‌کنندگان

سن	وضع تأهل	سطح تحصیلات	وضعیت اشتغال
۲۹	مجرد	کارشناسی ارشد	دانشجو
۲۷	متأهل (بدون فرزند)	لیسانس روانشناسی	کارمند
۵۰	متأهل (دارای ۳ فرزند)	لیسانس	خانه‌دار و انجام (بافتگی و خیاطی)
۲۸	مجرد	دانشجوی دکتری	کار پاره‌وقت هم‌زمان با تحصیل
۳۱	مجرد	لیسانس روانشناسی	ازدست دادن شغل دولتی
۴۰	مجرد	لیسانس تربیت‌بدنی	سابقه نایب رئیسی فدراسیون ورزشی / راه‌اندازی دفتر بیمه به همراه برادر
۳۰	مجرد	لیسانس هنر	کار پاره‌وقت (عکاسی برای خبرگزاری)
۳۳	مجرد	لیسانس	راه‌اندازی کارگاه صنایع چوبی (به همراه دوستان)، مهاجرت از روستا
۱۷	مجرد (بچه طلاق)	دانش‌آموز	اسکان در خانه امن بهزیستی
۱۶	مجرد (بچه طلاق)	دانش‌آموز	
۳۰	متأهل	زیر دیپلم	
۴۵	متأهل و دارای فرزند	دکترای تخصصی	پزشک زنان

سن	وضع تاهل	سطح تحصیلات	وضعیت اشتغال
۲۸	مجرد	کارشناسی ارشد	فیزیوتراپیست
۴۵	متاهل	کارشناسی	کارمند
۴۶	متاهل (ازدواج مجدد)	تحصیلات زیر دیپلم	آرایشگر
۴۱	متاهل (بدون فرزند)	دیپلم	خانه‌دار
۴۴	متاهل (دارای ۲ فرزند)	لیسانس حسابداری	کارمند ارگان دولتی
۳۴	مجرد	فوق لیسانس	بیکار
۳۸	متاهل	فوق لیسانس	روانشناس کلانتری
۳۵	مجرد	لیسانس	مشاور و روانشناس دفتر تسهیلگری نایس
۲۳	مجرد	لیسانس	دانشجو
۲۵	مجرد	دیپلم	فروشنده
۳۹	مطلقه (دارای فرزند)	فوق لیسانس	معلم
۴۹	متاهل (دارای سه فرزند)	دیپلم	خانه‌دار
۵۲	متاهل (دارای سه فرزند)	لیسانس	معلم
۵۶	متاهل (دارای فرزند و نوه)	بی سواد	خیاط
۶۰	متاهل (دارای پنج فرزند)	بی سواد	خانه‌دار
۲۶	متاهل	لیسانس	دانشجو
۳۹	مجرد	فوق لیسانس	کارمند
۳۷	متاهل (بدون فرزند)	لیسانس	خانه‌دار
۳۶	مطلقه	بیکار	خانه‌دار زندگی با مادر
۵۲	مجرد	دیپلم	کارمند
۴۸	متاهل (ازدواج مجدد شوهر)	بی سواد	خانه‌دار
۳۵	مجرد	کارشناسی ارشد	وکیل
۴۰	متاهل	لیسانس	مشاور اورژانس اجتماعی

یافته‌ها

۱. تجربه و درک زنان از خشونت جنسیتی

این بخش معطوف به واکاوی فهم و تجربه‌زیسته زنان از خشونت در عرصه‌های مختلف است. از متن مصاحبه‌ها، ۹۵ مفهوم، ۱۱ خرده مقوله و ۴ مقوله محوری به شرح زیر استخراج شد

جدول (۲) کدگذاری باز و محوری تجربه و درک از خشونت جنسیتی

مقولات	خرده مقولات	مفاهیم
خشونت جنسیتی	کالایی شدن بدن	زن ابژه جنسی، زن منبع لذت، رواج عملهای زیبایی جنسی، تابوشدن نیاز جنسی، گناه بودن ارتباط نامتعارف، تملک دیگری بر بدن، تقلیل رابطهای (تلقی جنسی از رابطه دختران)، غیاب رابطه ناب
	تقلیل/تعلیق هویت	ازدواج و تعلیق هویت فردی، گره خوردن هویت به ازدواج، نفی حق انتخاب زندگی، اولویت ازدواج بر تحصیل، عدم تصدیق، انکار هویتی، نداشتن مالکیت زنان بر بدن خود، زن علیه زن
	ترس از بدنامی (داغ ننگ)	ترس دائمی از تجاوز، ترس از بازخواست شدن، سکوت در برابر تعرض، ترس از بدنامی، بار اضافی، آسیب‌پذیر تلقی کردن زنان، قتلهای ناموسی، ناامنی هستی شناختی، تابوبودن موضوعات جنسی، سرکوب جنسی، غیرطبیعی بودن مطالبه حقوق، حفظ آبرو، گواهی باکرگی و تداوم بدبینی، نگاه‌های خیره، مقصرانگاری زنان
خشونت جنسیتی	قوانین ناعادلانه	شفافیت نبودن قانون، غیر منصفانه بودن مجازات، قوانین طردکننده، دشواری اثبات جرم بودن تعرض، جنسیتی شدن قوانین، قوانین ضدزن، نابرابری، نداشتن حضانت فرزند، ناامنی اجتماعی
	شی‌واره شدن کار زنان	ناچیزانگاری اشتغال زنان، بی‌اهمیتی خانه‌داری، جنسیتی شدن ورزش، ناچیزانگاری کار زنان شاغل، نادیده انگاری حقوق زنان شاغل، عدم استقلال مالی زنان شاغل، بی‌پشتوانگی، تبعیض جنسیتی در خانواده، نابرابری شغلی، عدم حمایت نهادی، کم‌توجهی نهادی به بهداشت جنسی زنان، همسویی کنترل رسمی و غیررسمی، مشاغل حقارت آمیز، جنسیتی شدن مشاغل، فشار نقشی زنان شاغل

مقولات	خرده مقولات	مفاهیم
۱-۱ ۱-۲ ۱-۳ ۱-۴	خشونت جنسی	ناقص سازی اندام جنسی، تجاوز و تعرض بستگان، اجبار از سرگیری روابط جنسی بلافاصله پس از زایمان، کودک آزاری، روسپیگری، کودک همسری، ارتباط جنسی اجباری
	خشونت کلامی	شوخیها و کلام جنسی، آزار کلامی، توهین، خشونت کلامی، پیشنهادهای توهین آمیز در محیط کار
	خشونت فیزیکی	خشونت‌های فیزیکی در دوران بارداری و پس از آن، قتل‌های ناموسی، کتک کاری، دعوا، خشونت‌های رفتاری، تعرض و لمس بدنی، کنترل ارتباطی
	خشونت اقتصادی	عدم استقلال مالی زنان شاغل، عدم اختیار خرج، زنان شاغل و تحمیل مخارج منزل، وابستگی معیشتی، تن دادن به مشاغل با امنیت جسمی / روانی و حقوق خیلی کم، بی‌پشتوانگی مالی، خانه‌داری کار بی‌مزد
۱-۵ ۱-۶ ۱-۷	خشونت روانی	خشونت روانی، تحقیر، محدودیت پوشش، پوشش اجباری، عدم اجازه تحصیل، احساس حقارت

۱-۱. خشونت نمادین

آنچه در اظهارات مشارکت‌کنندگان مبرهن بود، عجین شدن زیست جهان آنان با خشونت است. یکی از اشکال ماندگار خشونت، خشونتی است که خاستگاه فرهنگی و اجتماعی دارد و به میانجی سنت، عرف و فهم عامه تولید و بازتولید می‌شود. بوردیو از این نوع خشونت به‌عنوان «خشونت نمادین» یاد می‌کند (بوردیو، ۲۰۱۴). یکی از ابعاد خشونت نمادین، تقلیل و تعلق هویت زنان است. زندگی زنان مشارکت‌کننده آکنده از دوراهیها و دوگانه‌هایی بوده است که در سایه فهم متعارف از زنان، به انکار هویت فردی و چشم‌پوشی از تحصیل و شغل و استقلال فردی انجامیده است. تجربه یکی از زنان مطلقه شنیدنی است:

در فرهنگ ما دختر رو موجود مصرف‌کننده و بی‌سواد می‌دونن و هزینه کردن برای دختر رو اتلاف پول میدونن. به خاطر همین ترجیح میدن هر چه زودتر شوهر کنه. من رو در ۱۴ سالگی شوهر دادن که بعدش فهمیدم معتاده و مجبور

شدم طلاق بگیرم. در ۱۸ سالگی واسه بار دوم ازدواج کردم با کسی که اصلاً دوستم نداشت و طلاقم داد. الان ۳۶ سالمه بیوه هستم با دو بار شکست. امیدی هم ندارم که بتونم ازدواج کنم (مشارکت‌کننده ۳۶ ساله، مطلقه).

یکی از وجوه خشونت نمادین، تلقی زن به‌عنوان منبع لذت است. مشارکت‌کنندگان این تلقی را نوعی تعرض به خود می‌دانستند که مانع شکل‌گیری روابط ناب در زندگی شده است:

پنج سال اول زندگی مشترک شوهرم فقط تحمل می‌کردم چون در رابطه خیلی خشن بود و هر بار احساس می‌کردم بهم تجاوز میکنه. با وجود اعتراضای من، همین روشو ادامه می‌داد. از طرفی شرم می‌کردم که برگردم خونه بابام و بگم بخاطر این موضوع قهر کردم. ولی در نهایت به خودم جرئت دادم و جدا شدم (مشارکت‌کننده ۳۹ ساله، مطلقه).

بدنامی و ترس از لکه‌دار شدن آبرو، ترسی همراه با زنان است. به قول مشاور و روانشناس دفتر تسهیلگری امور ناحیه‌ای نایسر، لکه‌دار شدن آبرو دلیل موجهی برای قتل‌های ناموسی در این منطقه است:

در اینجا این فرهنگ وجود نداره که دخترها قبل از ازدواج بتونند با کسی ارتباط بگیرند. اگر رابطه پنهانی شکل بگیره و خانواده پی‌بیره مشکلات زیادی برای دختر بوجود میاد از جمله قتل‌های ناموسی که تعدادشون اینجا کم نیست... برای زنها این تصور وجود نداره که شرایط میتونه تغییر کنه و زندگی طور دیگه‌ای باشه (مشارکت‌کننده ۳۵ ساله).

۱-۲. خشونت نهادی

خشونت نهادی به میانجی قواعد اجتماعی و قوانین برساخت می‌شود و محصول

تقسیم کار اجتماعی در نهادهایی چون خانواده، کار و اشتغال، فراغت و عرصه سیاسی است. اشاره مکرر مشارکت‌کنندگان به مضامینی چون «قوانین زن‌ستیز، غیرمنصفانه بودن مجازات، دشواری اثبات جرم بودن تعرض، نابرابری، نداشتن حضانت فرزند، ناامنی اجتماعی» نشان از ناعادلانه بودن قوانین در جامعه دارد:

... هر روز می‌بینیم که قوانین ضد زن دارن بیشتر میشن. در نظر بگیرید فعالیت ساده‌ای مثل دوچرخه‌سواری برای زنها تبدیل شده به یک آرزو (مشارکت‌کننده ۲۸ ساله، مجرد).

یکی از مشارکت‌کنندگان، در پاسخ به این پرسش که «شما به عنوان وکیل وضعیت ازدواج امروز زنان را چگونه تحلیل می‌کنید؟» چنین اظهار داشت:

... متأسفانه خیلی از بندهای قوانین ازدواج به نفع زنها نیست و زنها آگاهی به این موضوع ندارن. هیچ زنی قبل از ازدواج نمیدانم پیش ما تا از حق و حقوق خودش آگاه بشه. بعد از ازدواج وقتی که دچار اختلاف میشن و دنبال جدایی میرن تازه می‌فهمن که چیزایی رو امضا کردن که نباید امضا می‌کردن (مشارکت‌کننده ۳۵ ساله، وکیل).

شیء‌واره شدن کار زنان و سیطره نگرش طبیعی از دیگر مضامین مشارکت‌کنندگان بود؛ این‌که به تبع ناچیزانگاری کار زنان در خانواده، حقوق زنان در هاله‌ای از ابهام باقیمانده است

خانمهای شاغل و خانه‌دار هر دو آسیب می‌بینن. من از سرکار که برمی‌گردم شغل دوم یعنی خانه‌داری تازه شروع میشه. ولی همسرم استراحت می‌کنه و به کارای خودش میرسه. خانمهای خانه‌دار هم از این جهت اذیت میشن که همیشه در حال کار کردن هستن بدون اینکه حقوق و مزایایی دریافت کنن (مشارکت‌کننده ۵۲ ساله).

بنا به روایت مشارکت‌کنندگان، در عرصه کار حضور زنان ضروری تلقی نمی‌شود و پنداشت متعارف از کار زنان، به امر مسلط بدل شده است:

کارها و شغل‌هایی که زنها در مناطق حاشیه‌ای دارن اغلب شغل‌های کاذب هست
مثل کارهای خدماتی تمیزکردن منزل دیگران، یا کارهای دستی، دست‌فروشی و
یا تکدی‌گری (مشارکت‌کننده ۳۵ ساله، مجرد).

۱-۳. خشونت مرئی

خشونت مرئی، بر انواع مختلف بدرفتاری، زورگویی، اجبار و تعرضی که زنان تجربه می‌کنند، دلالت دارد. در اظهارات مشارکت‌کنندگان به مواردی چون «تجاوز و تعرض بستگان، روسپیگری، ختنه، کودک همسری» اشاره شده است:

... بخاطر یک سری عقاید غلط، در بچگی ختنه شدم و همین موضوع به‌ظاهر
پیش‌پافتاده، روی همه جنبه‌های زندگی زناشویییم تأثیرات منفی گذاشته
و متأسفانه اونقدر موضوع تابو هستش که حتی نمی‌تونم بهش اعتراض کنم
(مشارکت‌کننده ۳۱ ساله).

کودک همسری از منظر مشارکت‌کنندگان از مصادیق خشونت محسوب می‌شود و اثرات
جبران‌ناپذیری بر جسم و روان و آینده زنان برجای گذاشته است:

من رو زمانی که تنها ۱۱ سال داشتم شوهر دادن این بزرگ‌ترین خشونت زندگی
من بوده. از من بدتر مادرم بوده که تو ۹ سالگی شوهرش دادن. ولی الان خودم
به دخترهام برای ازدواج اصلاً سخت نمی‌گیرم و اجازه میدم آزادانه انتخاب کنن
(مشارکت‌کننده ۵۰ ساله).

خشونت فیزیکی و آزار کلامی از دیگر تجارب مورد اشاره مشارکت‌کنندگان بود:

پدرم بارها مادرم رو جلوی چشم ما کتک زده. این کارش باعث شده برادرم که ۷ سال از من کوچکتره از مادرم حساب نبره و وقتایی که پدرم خونه نیست هر کاری بخواد میکنه حتی به مادرم حرفهای زشت میزنه (مشارکت‌کننده ۳۰ ساله، مجرد).

خشونت اقتصادی از دیگه مقوله‌های مورد اشاره مشارکت‌کنندگان بود و مضامینی چون عدم استقلال مالی، نداشتن قدرت خرج درآمد حاصله از کار و عدم پرداخت نفقه را در برمی‌گرفت:

من و شوهرم هر دو شاغل هستیم. شوهرم برای تأمین هزینه‌های زندگی از من پول درخواست میکنه و خیلی از هزینه‌های زندگی مثل لباس، شهریه بچه‌ها، یا وسایل بازی بچه‌ها رو من انجام میدم ولی جالبه در نهایت مردها نان‌آور خانواده تلقی میشن و خرجهایی که زن می‌کنه رو معمولاً جزئی میدونن (مشارکت‌کننده ۴۴ ساله، متأهل).

۴-۱. خشونت روانی

اظهارات مشارکت‌کنندگان بر تجربه خشونت روانی در زندگی دلالت دارد. یکی از ابعاد این تجربه، تحقیر، تهدید به جدایی و ازدواج مجدد شوهر بود:

شوهرم به قصد تحقیر همیشه تو جمع این‌رو مطرح میکنه که دلش میخواد زن دوم بگیره یا از زیبایی زنهای دیگه تعریف میکنه. نمیدونم چرا این ملل حرفها برای مردها جایز هستش ولی زن‌ها هیچ‌وقت نمی‌تونن به شوخی هم بر زبان بیاورن (مشارکت‌کننده ۴۹ ساله).

اجبار به قطع ارتباط با بستگان و دوستان از دیگر مضامین خشونت روانی در اظهارات مشارکت‌کنندگان بود:

مثل گذشته با فامیل و حتی بستگان نزدیک ارتباط ندارم. اگر شوهرم روی خوش نشون می‌داد دوست داشتم مثلاً با دخترخاله و پسرعمو که با هم بزرگ شده‌ایم ارتباط خونوادگی داشتیم. ولی چه میشه کرد (مشارکت‌کننده ۴۱ ساله).

۲. زمینه‌ها و بسترهای خشونت جنسیتی

برای پاسخ به این پرسش که زمینه‌های خشونت جنسیتی در عرصه‌های خصوصی، عمومی و رسمی کدام است؟ از زنان مصاحبه به عمل آمد و داده‌ها استخراج شد. از متن مصاحبه‌ها، ۱۱۴ مفهوم، ۹ خرده‌مقوله و ۳ مقوله محوری به شرح زیر استخراج شد.

جدول (۳) کدگذاری باز و محوری زمینه‌های خشونت

مقوله محوری	خرده مقولات	مفاهیم
جامعه‌پذیری جنسیتی	کلیشه‌های جنسیتی	دست‌کم گرفتن توانمندی زنان، تردید از هوش زنان، زن به‌عنوان ملک مرد، تعریف زن در قالب کلیشه‌ها، زن موجودی ضعیف، لزوم مراقبت از زن، پرهیز از ماندن در تاریکی، غیرت و تعصب مردانه، بار اضافی، تعاریف کلیشه‌ای از زیبایی، زیبایی ضرورت و امری هنجاری، فرهنگ سنتی، خشونت به‌مثابه امر شخصی، ناموسی و خانوادگی، ناموس‌پرستی
	پذیرش هویت متعارف	ازدواج زودهنگام و به بیراه کشیده نشدن دختران، مشارکت زنان در تداوم نابرابری، زن علیه زن، زن به‌مثابه طبقه در خود، عدم آگاهی جنسیتی، اختلال در آموزش و تربیت جنسیتی، آبرو، ارجحیت فرزندآوری پسر، گره‌خوردن هویت زن به ازدواج، تداعی زن با حجب و حیا
	تابو بودن مسائل جنسی	تابوی مسائل جنسی، سردی جنسی همسر و عدم تلاش برای درمان، نادیده انگاری نیاز جنسی زن، ارتباط عاطفی یا جنسی به‌مثابه اشتباه، طبیعی بودن بیان نیاز جنسی توسط مردان و غیرطبیعی بودن بودن برای زنان، سرکوب نیاز جنسی، گناه‌بودن ارتباط با جنس مخالف، تابوی نیازهای جنسی زنان

مقاله محوری	خرده مقولات	مفاهیم
تبعیض نهادی	نامنی شغلی، انسداد ارتقای سازمانی	محدودیت ارتقای سازمانی، فرصتهای شغلی نابرابر، کنترل در محیط کار، شرایط تبعیض آمیز کار، نامنی شغلی، اشتغال زنان و فشار مضاعف، نداشتن آینده شغلی
	نادیده انگاری خانه داری	نداشتن قدرت تصمیم گیری، کار بی مزد، خانه داری و فرسودگی جسمی و روانی و پس زدگی توسط همسر، کار زنان به عنوان تفریح، وابستگی مالی، نداشتن حمایت عاطفی خانواده
	طرد نهادی، جنسیتی شدن قوانین	جنسیتی بودن مشاغل، محدودیت ورزش زنان، تبعیض جنسیتی در بندهای قانون ازدواج، عدم آگاهی زنان از مفاد سند ازدواج، مسئله زابودن قوانین ازدواج، ناآگاهی زن به حقوق، آموزش ناکافی، قوانین نابرابر، عدم داشتن حضانت فرزند، سختی اثبات جرم به هنگام تعرض، خلأ قانونی، ناشفافی قانون در موضع گیری جرم علیه زنان، مجازاتهای غیرمنصفانه، تعدد زوجات، مماشات نیروی انتظامی، غیرطبیعی انگاری مطالبه حق طلاق، بی اعتمادی به نهادهای انتظامی، غیاب نظارت رسمی
محرومیت از منابع قدرت	فقدان شبکه های حمایت اجتماعی	نابرابری جنسیتی، خانه داری و بی پشتوانگی، فقدان پشتوانه اجتماعی، کار بی مزد، وابستگی اقتصادی، طرد اجتماعی، بی قدرتی، رهاسدگی، نابرابری، غیاب در عرصه های تصمیم گیری، محرومیت اجتماعی

۲-۱. تبعیض نهادی

اشاره مشارکت کنندگان به مضامینی چون «جنسیتی شدن قوانین، دشواری اثبات جرم تعرض به زنان، نابرابری در برابر قانون، نابرابری فرصتها، محدودیت ارتقای سازمانی، عدم شفافیت قانون، غیرمنصفانه بودن مجازات، قوانین زن ستیز، ضعف مداخله نهادی/سازمانی و نظم مراقبتی» نشان از آن دارد که ساختارهای نهادی ماهیت فراجنسیتی ندارد و ساخت

خانواده، اقتصاد و سیاست بر مبنای جنسیت تنظیم یافته‌اند. زنان شاغل در محل کار با سقف شیشه‌ای^۱ روبه‌رو بوده‌اند. سقف شیشه‌ای شامل موانع ساختگی مبتنی بر تعصبات نگرشی یا سازمانی است که موجب شکست زنان و اقلیتها در دستیابی به سطوح بالای سلسله‌مراتب می‌شود (ضرغامی فرد و بهبودی، ۲۰۱۴). از منظر مشارکت‌کنندگان، یکی از وجوه تبعیض نهادی، شرایط نابرابر در محیط کار و انسداد ارتقای سازمانی برای زنان شاغل است:

از نظر من بیشترین خشونت‌ی که در محیط‌های دولتی به زنها اعمال میشه اینه که زنها برای رسیدن به مناصب بالا راه خیلی سختی پیش‌رو دارند. تا وقتی مردها باشن معمولاً زنها ترجیح داده نمیشن. من خودم یک کارمند هستم. شاید با تلاش زیاد بتونم یک سمت بالاتر به دست بیارم ولی چندان به سمتهای خیلی بالا فکر نمی‌کنم چون میدونم که شدنی نیست (مشارکت‌کننده ۳۸ ساله).

مصاحبه با زنان شاغل نشان داد آن دسته از زنانی که توانسته بودند از «سقف شیشه‌ای» گذر کنند در مناصب مدیریتی با مانع «صخره شیشه‌ای^۲» نیز روبه‌رو بوده‌اند. به باور ضرغامی فرد و بهبودی (۲۰۱۴)، این مانع دربردارنده تمام حواشی انتصاب زنان به مشاغل مدیریتی متزلزل (ناامن) است:

بنا بر تجربه من زنها در سمتهای مدیریتی منضبط‌تر و قانون‌مندتر عمل می‌کنن اما در عمل آن‌قدر برایت مشکل تراشی می‌کنند که عطای آن را به لقایش می‌بخشی. مردان هم دلایل خودشون رو هم برای این کار دارن مثل این که زنها بیشتر مواقع احساسی عمل می‌کنن تا عقلانی یا اینکه مدیریت کردن مسئولیت داره و زنها چون وظایف خانه‌داری و بچه‌داری هم دارن از پس این همه مسئولیت برنمیان (مشارکت‌کننده ۴۴ ساله، دارای ۲ فرزند).

1. Glass Ceiling
2. Glass Cliff

زنان ضمن اذعان به فراگیری خشونت در عرصه‌های خصوصی و عمومی، نحوه مواجهه کارگزاران امنیت اجتماعی را در پیچیده‌تر شدن مسأله خشونت مؤثر می‌دانستند:

متأسفانه نیروی انتظامی خیلی وقتها نمی‌تونه به زنها کمک کنه دلیلش هم اینه که باید کلی قانون طی کنیم. قانون دست‌وپا رو بسته. خیلی وقتها خشونتی که نسبت به یک خانم اعمال شده باید فوراً و به‌صورت آنی در مورد اون عملی انجام بشه اما قانون این اجازه رو نمیده (مشارکت‌کننده ۴۰ ساله، متأهل).

رویکرد غالب در مواجهه با خشونت جنسیتی که به‌نوعی نشان از ضعف حمایت نهادی دارد، تقلیل خشونت و تعرض جنسیتی به امر شخصی است. یکی از زنان مشارکت‌کننده در پاسخ به این پرسش که «فکر می‌کنید تا چه حد به خشونتهای اعمال‌شده به زنان رسیدگی می‌شود؟» چنین اظهار داشت:

خودم به‌شخصه شاهد بودم که خیلی از خشونتهایی که مردها نسبت به زنها اعمال می‌کنن، مردها اون‌رو مسئله شخصی، خانوادگی و ناموسی جلوه داده‌اند و به‌نوعی قضیه به‌راحتی فیصله داده شده و پلیس هم به همین خاطر پیگیری چندانی نکرده (مشارکت‌کننده ۳۱ ساله، مجرد).

۲-۲. جامعه‌پذیری جنسیتی

جامعه‌پذیری جنسیتی به انتقال هنجارها، رفتارها، ارزشها و مهارتهای لازم برای این‌که افراد به زن یا مرد موردقبول جامعه تبدیل شوند، اشاره دارد. جامعه‌پذیری جنسیتی کلیشه‌های جنسیتی را شکل می‌دهد و زنان را به نقشهای خاصی محدود می‌کند (لاوسون^۱ و همکاران، ۲۰۱۵).

1. Lawson

اذعان مشارکت‌کنندگان به مقوله‌هایی چون «زن موجود ضعیف و عاطفی، تردید نسبت به هوش زنان، زن به‌عنوان ناموس و ملک مرد، لزوم مراقبت از زن، پرهیز از ماندن در تاریکی، غیرت و تعصب مردانه و بار اضافی» نشان از جنسیتی‌شدن جامعه‌پذیری در میدان مورد مطالعه دارد. آنچه در اظهارات مشارکت‌کنندگان به کرات آمده بود، تابع بودن هویت زنان و محول‌شدن تصمیم‌گیریهایی مرتبط با زنان به مردان با توسل به کلیشه‌هایی چون «ترس از بدنامی، ضعیف‌بودن زنان و ضرورت محافظت از دختران و زنان» است:

من به واسطه شغلی که دارم گاهی مجبور میشم شبها وقتی هوا تاریک شده به خونه برگردم و بخاطر این موضوع، هر بار خانواده‌ام بهم تذکر میدن. من همیشه با این موضوع مشکل دارم که چرا من باید قبل از تاریکی هوا خونه باشم ولی برادرم می‌تونه حتی ساعت یک نصف شب هم بیرون باشه (مشارکت‌کننده ۲۵ ساله، مجرد).

از دیگر وجوه جامعه‌پذیری جنسیتی، تداعی زن با آبرو است. این درک با ترس همیشگی همراه بوده است. دو نفر از مشارکت‌کنندگان به این پرسش «به‌عنوان یک زن از چه چیزی می‌ترسید؟» این‌گونه پاسخ دادند:

یکی از بزرگ‌ترین فویباهای زندگی من اینه که یک روزی آبروم بره (مشارکت‌کننده ۳۴ ساله، مجرد).

همین چند روز پیش بود که تو خیابون به مرد بدنم رولمس کرد. دستپاچه شدم اصلاً فکرم کار نمی‌کرد. مثل خیلی از دخترها از ترس آبروم واکنش نشون ندادم. هرچند این سکوت خیلی من را آزار داد (مشارکت‌کننده ۲۷ ساله، متأهل).

«این‌همانی زن با حجب و حیا» یعنی این‌که نایستی از نیازهای طبیعی خود سخن به میان

آورد و بیان آن در حریم خصوصی خانواده نیز غیرطبیعی محسوب می شود:

...همسرم درخواست سکس رو فقط از جانب مردها جایز میدونه. من که چندبار درخواست دادم حس بد و ناخوشایندی بهمش داده و نسبت به من سرد شده (مشارکت کننده ۳۷ ساله، متأهل).

تلقی زن به مثابه موجود عاطفی، شکننده و آسیب پذیر، ازدواج به ویژه در سن پایین را به اولویت و پیگیری تحصیل، اشتغال و دغدغه های فردی را به موضوعی فرعی برای زنان در میدان مورد مطالعه بدل کرده است:

وقتی از خشونت پدرم به عموهام پناه می بردم، همیشه حق رو به پدرم می دادن و می گفتن تو دختر هستی چرا باید درس بخونی؟ باید ازدواج کنی (مشارکت کننده ۳۰ ساله، مجرد).

یکی از پزشکان زن، مشاهدات خود را در قالب مضامینی چون «ازدواج و بارداری زودهنگام، نگاه جنسیتی و رهاشدگی» این گونه بیان می کرد:

سالهاست با خانمها سروکار دارم. انواع خشونتها رو دیده ام و هر روز می بینم. دختری که هنوز به سن ازدواج نرسیده رو شوهر میدن، بلافاصله باید باردار بشه. خیلی از خانمها از سن بارداریشون گذشته اما به اصرار شوهرشون باردار میشن چون پسر میخوان. البته در این مورد دلایل حقوقی و قانونی هم بی تأثیر نیست. وقتی دختردار میشن احساس پشتوانه نمی کنند، فکر می کنند دختر موجودیه که بیشتر باید مواظبش بود. بارها در بلوک زایمان دیده ام مادری که فرزند دختر به دنیا آورده اصلاً همسر و خانواده اش دنبالش نیومدن... میل به پسر دار شدن رو حتی در میان خانواده های سطح بالا هم دیده ام (مشارکت کننده ۴۵ ساله، پزشک)

۲-۳. محرومیت از منابع قدرت

بر مبنای داده‌های میدانی، در جایی که قدرت نمود دارد در آن ساختها زنان غایب هستند و بی‌قدرتی اقتصادی، اجتماعی و نهادی مشخصه مشترک زنان مورد مطالعه به شمار می‌آید. زنان ابتدا بی‌قدرتی را در میدان خانواده تجربه می‌کنند. اغلب دختران و زنان، به غیاب پشتوانه و حمایت اجتماعی به‌عنوان یکی از زمینه‌های خشونت در خانواده و جامعه اشاره کرده‌اند:

هیچ وقت فراموش نمی‌کنم روزی که خواهرم فقط ۱۴ سال سن داشت گریه و زاری می‌کرد، پدرم هم به‌زور دست خواهرم رو جلوی عقدنامه می‌کشید تا سند رو امضا کنه. بعد از ازدواج هم هر بار که خواهرم قهر می‌کرد و برمی‌گشت، برادرهام با کتک برش می‌گردوندند. خونه شوهرش (مشارکت‌کننده ۳۳ ساله، مجرد).

عدم بهره‌مندی از منابع اقتصادی مختص دختران نیست و زنان متأهل نیز بهره‌چندانی از منابع اقتصادی در زندگی مشترک نبرده‌اند:

من فوق‌لیسانس دارم کلی درس خوندم و تلاش کردم ولی بیکارم؛ اما پسرای هم‌کلاسیم بیشتر شون سرکارن. پدرم وقتی بازنشسته شد من و برادرم بیکار بودیم ولی بابام برادرم رو جایگزین خودش کرد. برادرم ۱۰ ساله سرکاره ولی من هنوز از بابم پول توجیبی می‌گیرم چون کار برادرم اولویت داشت (مشارکت‌کننده ۳۴ ساله، مجرد).

تصمیم‌گیری نیابتی و غیاب زنان در عرصه‌های تصمیم‌گیری از وجوه بی‌قدرتی زنان در عرصه‌های مختلف است و مشارکت‌کنندگان از این‌که طرف مشورت قرار نمی‌گرفتند ناخرسند بودند:

پدرم هیچ وقت خشونت فیزیکی مثل کتک رو علیه ما انجام نداده ولی بزرگترین مشکل پدرم اینه که اجازه میده برادرم واسه من و خواهرهام تصمیم گیری کنه. این از کتک هم برای من آزاردهنده تره (مشارکت کننده ۳۱ ساله، مجرد).

۳. راهبردهای مواجهه با خشونت

زنان بنا به تجربه زیسته، از خشونت راهبردهایی اتخاذ می کنند. از مشارکت کنندگان پرسیده شد که برای برون رفت از خشونت و تعرض چه راههایی در پیش گرفته اند؟ از متن مصاحبه‌ها، ۴۵ مفهوم، ۶ خرده مقوله و ۴ مقوله محوری به شرح زیر استخراج شد.

جدول (۴) کدگذاری باز و محوری راهبردهای مواجهه با خشونت

مقولات	خرده مقولات	مفاهیم
تقدیرگرایی و انقیاد پذیری	استیصال، مشارکت در انقیاد	پنهان سازی، کتمان، مدارا در برابر تعرض، سکوت، انقیاد پذیری، ناامیدی از اقدامات نهادی، مشارکت در انقیاد، همراهی در خشونت، خودکشی، ناتوانی در ترسیم بدیل
مذاکره	اقتناع	گفتگو مجرای دموکراتیک ساختن جو خانواده، گفتگو بر سر انتظارات و تکالیف زن و مرد در منزل، اقتناع
گریز	مهاجرت	مهاجرت، ناتوانی برای ماندن و مبارزه، فرار از خانه و توسل به خانه امن بهزیستی، عدم امنیت جانی، بی پناهی و زندگی در خانه امن بهزیستی
کنشگری زنان	آگاهی جنسیتی، مقاومت	آگاهی جنسیتی، خودسازی و بی اعتنایی به انتظارات اجتماعی، اولویت هویت فردی بر هویت اجتماعی، توانمندسازی، تاب آوری، دوری از مشاغل پردگی، مرزبندی زنان صاحب منصب با هم تران زنان مرد، پیشاهنگی زنان صاحب قدرت، ارجحیت آزادیهای اجتماعی، ایستادگی و پس دادن تاوان، مقابله با عاملان خشونت ورز، ایستادگی در برابر تبعیض جنسیتی، هنجارشکنی، کارساز بودن کارزارهای مقابله با تعرض و اقدام به خودکشی

۱-۳. تقدیرگرایی و انقیادپذیری

مشارکت‌کنندگان در مواجهه با شرایط تنش‌زا و خشونت‌آمیز به شیوه‌های مختلفی رفتار کرده‌اند؛ یکی از شیوه‌های متعارف، تقدیرگرایی (پذیرش استیصال و تعرض در اشکال متنوع آن به مثابه تقدیر) بود. این راهبرد در اظهارات مشارکت‌کنندگان نمود قابل ملاحظه‌ای داشت

وقتی قهر کردم، حمایتی از طرفشون ندیدم و چند روز بعد برگشتم پیش شوهرم و اولین صحبتش این بود که بدبخت تو که جایی نداری در نهایت باید برگردی همین‌جا. خدا میدونه این حرف چقدر آزاردهنده است. حق با اون بود جایی ندارم. دیگه هیچ وقت خونه رو ترک نکردم و با هرچی سرم اومد مدارا کردم (مشارکت‌کننده ۴۸ ساله).

حد اعلای تقدیرگرایی، اقدام به خودکشی است که مشارکت‌کنندگان در اظهارات خود بدان اذعان داشته‌اند. این راهبرد به تداوم و بازتولید نابرابری جنسیتی و خشونت منتج شده است:

برای اولین بار سال اول دبیرستان بودم که اقدام به خودکشی کردم. یک مشت قرص خوردم ولی دوستم سر رسید و خانواده‌ام رو خبردار کرد. معده‌ام رو شستشو دادن و جان سالم به در بردم. در همون سال دختر عموم خودکشی کرد و از دنیا رفت (مشارکت‌کننده ۳۰ ساله، مجرد).

۲-۳. مذاکره

یکی از راهبردهای مواجهه با تعرض و تنش در میدان خانواده، گفتگو در باب انتظارات نقشی و تلاش برای نیل به مفاهمه است. این راهبرد عموماً توسط زوجین تحصیل‌کرده و شاغل با هدف دموکراتیک‌شدن جو خانواده و افقی‌سازی مناسبات دنبال شده بود:

همین چند روز پیش میخواستم برای خونواده‌م یه مهمونی بدم. شوهرم هم‌مش می‌گفت ما همیشه هم‌دیگرو می‌بینیم چه نیازی به مهمونی هست؟ آخرش به‌سختی قانع شد. هرچند به خاطر اینکه شوهرم رو به‌زحمت نندازم خودم کارهای خریدرو انجام دادم. خداروشکر شوهرم اون شب عادی رفتار کرد (مشارکت‌کننده ۴۵ ساله).

۳-۳. گریز

برای برخی از مشارکت‌کنندگان تغییر با دشواریهای زیادی همراه و گاهی ناممکن بوده و به گریز از موقعیت در قالب مهاجرت و فرار از خانه و توسل به خانه امن بهزیستی پناه بسته‌اند. خانمی که تجربه ازدواج زودهنگام و ناموفق را داشته و در خانه امن بهزیستی نگهداری می‌شود، تجربه خود را این‌گونه روایت می‌کند:

زندگی من سرتاسر تا به الآن خشونت بوده. ۴ ساله بودم که بخاطر اختلافات خانوادگی جلوی چشمم مادرم رو کشتند. سال اول راهنمایی بودم پدرم ازدواج کرد و من پیش برادرهام رفتم. ۱۶ سالگی من رو شوهر دادن. ۱۸ سالگی باردار شدم و الآن یک پسر ۱۲ ساله دارم. شوهرم بخاطر فعالیت سیاسی افتاد زندان. برای بار دوم منو شوهر دادن. ۲ ساله که پدر و برادرام از من خبری نگرفتند. به بهزیستی پناه آوردم تا شاید بتونم شوهر اولم رو آزاد کنم و با بچه‌م برگردیم پیش هم. چند ساله که بچه‌ام رو ندیدم (مشارکت‌کننده ۳۰ ساله).

برای برخی از دختران، ادامه تحصیل، مجرای برون‌رفت از شرایط تنش‌زای زندگی و تسهیلگر مهاجرت بوده است:

من آدمی نیستم که بمونم و مبارزه کنم. ترجیح میدم با درس خوندن مهاجرت

کنم و برای خودم زندگی آرام و بی‌دغدغه‌ای درست کنم... معمولاً پیمانکارها تو رشته‌های مهندسی به دخترا اعتماد نمی‌کنن. بیشتر دوستانم که مهاجرت کردن شغل‌های خوبی به دست آوردن منم به‌زودی مهاجرت می‌کنم (مشارکت‌کننده ۲۸ ساله، مجرد).

۴-۳-۷. کنشگری

کنشگری راهبردی است که با به پرسش کشیدن شرایط و مناسبات نابرابر به دنبال رمزگشایی از قواعد اجتماعی و بازتعریف هویت اجتماعی است. این راهبرد عمدتاً مورد توجه دختران و زنان جوان، تحصیل کرده و شاغل بوده است. «آگاهی جنسیتی» از جمله مضامین مورد توجه این دسته از مشارکت‌کنندگان بود:

من فکر نمی‌کنم خشونت بر ضد زنها هیچ‌وقت از بین بره حتی تو کشورهای غربی اما دستکم می‌تونیم خودمون رو مقابل مشکلات قوی‌تر کنیم. تنها راهش آگاهی‌ه. زنها باید آگاه بشن؛ از تکالیف و وظایف‌شون، از حق و حقوق شون و از هر چیزی که شایستگی به دست آوردنش رو دارن (مشارکت‌کننده ۲۸ ساله، مجرد)

اقدام جمعی در قالب «کارزارهای مقابله با خشونت» و «ایستادگی در برابر تبعیض جنسیتی» به‌عنوان راه مقابله با خشونت مورد توجه این دسته از زنان بوده است:

به نظرم جنبشهایی مثل می‌تو که این روزها راه افتاده خیلی می‌تونه کمک‌کننده باشه. یا زنهایی که ان‌جی.او‌هایی رو راه میدازن با هدف آگاهی‌دادن به بقیه زنها (مشارکت‌کننده ۳۱ ساله، مجرد).

یکی از وجوه کنشگری از منظر مشارکت‌کنندگان، «پرهیز از مشاغل بردگی» است؛

مشاغلی که حقارت زنان را به دنبال دارد:

زنها آگه در بدترین شرایط مالی باشن نباید تن به کارهایی بدن که اونهارو به بردگی می‌گیره. شغلهایی که تایم زیادی از اونها می‌گیره ولی حقوق ناچیزی داره. دلیل اینکه کارفرماها زنها رو برای شغل‌های سطح پایین ترجیح میدن اینه که مردها حاضر به انجام آنها با حقوق خیلی کم نیستن (مشارکت‌کننده ۴۵ ساله، متأهل).

«خودسازی»، «هنجارشکنی»، «اولویت هویت فردی»، «توانمندسازی و تاب‌آوری» از دیگر مضامین مورد اشاره برخی از مشارکت‌کنندگان تحصیل کرده بود:

وقتی بدون تکیه‌گاه بخوای تحصیل کنی، کار کنی و زندگیت رو پیش ببری اوضاع خیلی سخت میشه مخصوصاً آگه یک دختر روستایی توی یک شهر به نسبت بزرگ باشی... چند سالی هست که درس تمام شده و با دوستم مغازه زده‌ایم و این خانه‌رو اجاره کردیم. جالب اینه بعد از من، توی روستای ما چند دختر دیگه رو به شهر فرستاده‌اند واسه درس خوندن و کم‌کم مسیر داره هموار میشه برای بقیه دخترها. ایرادی نداره که اون دختر هنجارشکن من بودم و کلی تاوان دادم مهم اینه که ایستادگی‌ام نتیجه داد (مشارکت‌کننده ۳۳ ساله، مجرد).

۴. پیامدهای خشونت جنسیتی

در این بخش به میانجی داده‌های حاصل از مصاحبه، به پیامدهای خشونت جنسیتی بر زندگی فردی و اجتماعی زنان می‌پردازیم؛ این‌که تجربه خشونت چه تبعاتی در زندگی آنان داشته است؟ پس از کدگذاری مصاحبه‌ها، از متن مصاحبه‌ها ۵۲ مفهوم، ۵ خرده مقوله و ۳ مقوله محوری به شرح زیر استخراج شد.

جدول (۵) کدگذاری باز و محوری پیامدهای خشونت جنسیتی

مقولات	خرده مقولات	مفاهیم
پذیرش هویت متعارف	پذیرش کلیشه‌های جنسیتی	مشارکت در تداوم نابرابری، زن علیه زن، عمل مادران بر مبنای باورهای متعارف، حفظ آبرو، خانه‌داری وظیفه زن، دم‌برنی‌آوردن، طلاق، اولویت ازدواج بر تحصیل، تعاریف کلیشه‌ای از زیبایی، هنجار زیبایی، جراحی جنسی پس از بارداری، دنباله‌روی خانواده از باورهای مردسالارانه، گواهی بکارت و سلامت جنسی، خشونت زنه‌ای خانواده و اقوام شوهر، مشاغل کاذب زنان، لزوم مراقبت از زن، مالکیت، غیرت و تعصب مردانه، ترس از بدنامی
بدبینی به مردان	این همانی مردان باخشونت، ترس فراگیر	برخورد فیزیکی، محدودکردن روابط و تعاملات، اهانت و تحقیر پدر و برادران، فضای متشنج، سرکوب، تعرض در عرصه‌های عمومی، ترس از مردان، گیردادن در محل کار، حس بد نسبت به همکاران مرد
غیاب سیاست زندگی	مرگ خود و دغدغه‌های فردی	کار زنان به‌عنوان تفریح، محدودیت ورزش زنان، نداشتن وقت کافی برای خود/ مسئولیتهای زیاد، جدی نگرفتن، خودکشی، نادیده انگاری، تحقق نیافتن آرزوها/آرزوهای برباد رفته

۱-۴. پذیرش هویت متعارف

تجربه خشونت در عرصه‌های مختلف موجب شده بود تا بخش قابل توجهی از زنان هویت متعارف را بپذیرند. مُراد از هویت متعارف، عمل برمبنای تصور سنتی از نقش و جایگاه اجتماعی زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی است. «پذیرش تعاریف کلیشه‌ای از زیبایی، جراحی جنسی پس از بارداری و زیبایی به‌مثابه امری هنجاری» از جمله مضامین مرتبط با پذیرش هویت متعارف است که در تجارب یکی از پزشکان زن چنین آمده است:

آزمایش پاپ اسمیر جزو غربالگری سرطانهای شایع زنان هست و همه زنها باید انجام بدن. اما جالب اینه خانمی که پیش من میاد، ناخن و ابرو کاشت کرده، دماغ عمل کرده و می‌خواد اندام جنسیش رو عمل کنه اما حتی یک بار پاپ اسمیر

انجام نداده این یعنی ترجیح زیبایی به سلامتی. گاهی وقتها زنهایی این عملهای جنسی رو انجام میدن که زایمان کرده‌اند، بافت واژن و رحم شون تغییر شکل داده و از طرف شوهر تحت فشار هستن که باید جراحی انجام بدی. پزشکهای زنان با هزینه‌های گزاف، عملهایی رو انجام میدن که مطلقاً ضروری نیست و چقدر عوارض جانبی دارد (مشارکت‌کننده ۴۵ ساله، پزشک).

«زن علیه زن، عمل مادران بر مبنای باورهای متعارف، دنباله‌روی باورهای مردسالارانه، اعمال خشونت از جانب زن» از دیگر مضامین مورد اشاره در تعدادی از مصاحبه‌ها بود:

یکی از افتخارات خانواده ما این بود که همسایه‌هامون اصلاً نمی‌دونستن که پدر و مادر من دختر دارن. شاید براتون جالب باشه که در خانواده ما بیشتر محدودیتهایی که من به عنوان یک دختر تجربه کردم بیشتر از جانب مادرم بوده تا پدرم. مادرم یک زن به شدت سنتیه (مشارکت‌کننده ۲۹ ساله، مجرد).

«حفظ آبرو، ترس از بدنامی و اهمیت اطمینان از سلامت جنسی دختران» از دیگر مضامین خانواده‌های تعدادی از مشارکت‌کنندگان بود:

همه خواهرهای من قبل از ازدواج برگه معاینه پزشکی آورده‌اند... اگه از من هم این گواهی رو بخوان قطعاً ناراحت میشم اما مشکلی با آوردنش ندارم چون باکره‌ام (مشارکت‌کننده ۳۱ ساله، مجرد).

۲-۴. بدبینی به مردان

تجربه خشونت در خانواده و سکوت و انفعال و گاهی همراهی مادران، تجربه آشنایی برای مشارکت‌کنندگان بود. از پیامدهای تجربه خشونت در خانواده، اختلال رابطهای، روابط شکننده، سردی عاطفی، عدم تمایل به زندگی مشترک و تسری بدبینی به مردان بود:

پدرم به‌راستی منو آزار می‌داد، کارهایی می‌کرد که امروز می‌دونم که این تعرضه. بزرگ‌تر که شدم حالم از خودم بهم می‌خورد. الان هر دختری رو با پدرش می‌بینم می‌ترسم و دوست دارم بهش بگم تو رو خدا مواظب خودت باش (مشارکت‌کننده ۱۶ ساله، فرزند طلاق).

من در محیط کارم با وجود اینکه لباسم خیلی هم پوشیده هست، بارها بی‌جهت به من گیر داده‌اند و هی تذکر می‌دهند. حتی زمانهایی هم که با احترام گفته‌اند کاملاً احساس بدی به همکاران مرد داشته‌ام (مشارکت‌کننده ۴۴ ساله، متأهل).

۳-۴. غیاب سیاست زندگی

سیاست زندگی با تکوین و بسط هویت فردی گره‌یافته است. «سیاست زندگی در وهله نخست، سیاست انتخاب است. فرد بتواند روایتی که برای هویت شخصی خود در نظر آورده است تحقق ببخشد... زنانی که می‌خواهند چیزی بیش از زندگی خانوادگی داشته باشند، با هر گامی که از خانه دور می‌شوند در واقع به‌نوعی سیاست شخصی روی می‌آورند» (گیدنز، ۲۰۱۴).

بر مبنای مضامین مندرج در اظهارات مشارکت‌کنندگان، زنان در عرصه‌های مختلف از امکان‌چندانی برای پیگیری علایق شخصی و شکل‌دادن به هویت شخصی برخوردار نبوده‌اند

من روزی ۷ ساعت کار میکنم و آگه بخوام در طول هفته یکی دو بار باشگاه برم یا پیاده‌روی کنم استدلال شوهرم و خانواده‌اش اینه که تو روزی ۷ ساعت بیرون خونه هستی و لزومی نداره در طول هفته بازم بیرون باشی. ساعات مربوط به کار رو نوعی تفریح حساب می‌کنن (مشارکت‌کننده ۳۸ ساله).

خودکشی و خودسوزی زنان نشان از مرگ رؤیایها و استیصال از تحقق خویشتن در

میدان مورد مطالعه دارد:

خیلی از خودکشیها از طرف دخترهایی بوده که تمایل زیاد به درس خواندن داشته‌اند ولی به اونها اجازه داده نشده. گاهی این خودکشیها به قصد ترساندن خانواده بوده که به مرگ منجر شده (مشارکت‌کننده ۳۵ ساله، مجرد).

۵. کدگذاری گزینشی؛ خشونت جنسیتی به مثابه طرد اجتماعی

از سیزده مقوله محوری، چهار مقوله محوری عمده (طرد نهادی، خشونت نمادین و نهادی، از سازش تا استیصال و غیاب سیاست زندگی) استخراج شد که نشان از گستردگی خشونت در عرصه‌های خصوصی، عمومی و سازمانی دارد. در نهایت، مقوله هسته «خشونت جنسیتی به مثابه طرد اجتماعی» استخراج شد. بر مبنای مطالعات میدانی و مصاحبه با نمونه‌ای از دختران و زنان سنندجی، تجربه خشونت برای زنان آمیخته با سلب قدرت، نادیده‌انگاری، طرد نهادی، ترس فراگیر و بدبینی نسبت به مردان و فراگیری خشونت در اشکال عینی، نمادین، نهادی و روانی است.

هرچند دختران و زنان تلاش می‌کنند تا از طریق مذاکره و گفتگو شرایط زندگی را قابل‌پذیرش ساخته و در برابر تعرض مقاومت کنند، اما به دلیل غیاب آگاهی جنسیتی به مثابه پیش‌درآمد کنشگری، مقاومت و کنشگری به کنش غالب زنان در برابر تعرض بدل نشده است. از این رو، انقیادپذیری و گریز، عمومی‌ترین راهبرد زنان برای مواجهه با خشونت بوده است؛ راهبردهایی که پذیرش هویت متعارف، فراگیری ترس و بدبینی نسبت به مردان و تعلیق هویت فردی را در پی داشته است.

به بیان دیگر، گستردگی خشونت جنسیتی در عرصه‌های مختلف اجتماعی و طرد اجتماعی زنان نشان از خشونت ساختاری دارد. «خشونت ساختاری، خشونت مربوط به بی‌عدالتی و نابرابری است که در پیکره ساختار اجتماعی جای گرفته است و نهادها و مقررات آن را به

هنجار تبدیل کرده‌اند» (ویتر و لایتون، ۲۰۰۱). عدم بهره‌مندی زنان به منابع قدرت، نابرابری فرصتها، عدم دسترسی به شبکه‌های اجتماعی حمایتی، تبعیض نهادی، انسداد ارتقای سازمانی به‌مثابه وجوه نهادی و ساختاری طرد اجتماعی، نشان از شکنندگی و آسیب‌پذیری زنان در عرصه‌های مختلف و خشونت‌پذیری زنان دارد و با فراگیری خشونت، زنان طرد اجتماعی مضاعفی را نیز تجربه کرده‌اند.

بحث

پژوهش حاضر به اتکای نظریه زمینه‌ای به دنبال استخراج بسترها، تجربه و درک، راهبردها و پیامدهای خشونت جنسیتی بر زیست‌جهان و مناسبات اجتماعی نمونه‌ای از زنان سندجی بود. مقوله هسته «خشونت جنسیتی به‌مثابه طرد اجتماعی» نشان از این واقعیت دارد که خشونت جنسیتی به طرد اجتماعی مضاعف زنان منتج و آن را تداوم می‌بخشد و نهادها و مؤسسات اجتماعی کارگزار طرد به میانجی جنسیت هستند.

یافته مذکور مؤید رویکرد «مؤسسات جنسیتی» است. بر مبنای این رویکرد، تولید و بازتولید نابرابری جنسیتی به میانجی «مؤسسات جنسیتی» صورت می‌پذیرد. کار و خانواده از جمله نهادها جنسیتی به شمار می‌آیند که منابع قدرت را به طرز نابرابر توزیع و خشونت جنسیتی را پی‌ریزی می‌کنند (آکر، ۱۹۹۲).

رویکرد نهادی و مؤسساتی، بازنمای سازه‌های مفهومی «خشونت نمادین» و «خشونت سیستمی» در دیدگاه ژیتک (۲۰۱۷) و بوردیو (۲۰۱۴) است؛ اینکه نظامهای اقتصادی و سیاسی و زبان و فرهنگ با تحمیل جهان معینی از معانی، خشونت جنسیتی به‌مثابه طرد اجتماعی را موجب می‌شوند؛ زمینه‌هایی که عمدتاً نامرئی هستند و زنان را عامل وقوع خشونت جلوه می‌دهد. آنچه ادواردز، «تحریک مرگ خود» می‌نامد. بر این اساس، زنانی

که مورد تعرض قرار می‌گیرند، نه تنها «قربانیان» رابطه نابرابر قدرت در خانواده بلکه قربانی سیستم حقوقی هستند که محافظت و حمایت واقعی چندانی از زنان در برابر تعرض به عمل نمی‌آورد (ادواردز، ۱۹۸۷).

مظهری (۲۰۲۰) با «بررسی حقوقی حمایت از زنان کار در مقابل خشونت در محیط کار»، با اذعان به پیچیدگی خشونت جنسیتی در محل کار که ریشه در روابط مبتنی بر قدرت جنسیتی در جامعه، اقتصاد، بازار کار، اشتغال و فرهنگ‌سازمانی دارد، نشان داده است که در قانون کار ایران، به موضوع خشونت در محل کار علیه زنان اشاره‌ای نشده است. در مواد ۷۵ تا ۷۸ قانون کار که اختصاص به شرایط کار زنان دارد، نیز کمترین جنبه حمایتی از زنان در مقابل خشونت علیه ایشان در محیط کار را نمی‌توان سراغ گرفت (مظهری، ۲۰۲۰). خشونت جنسیتی بر پایایی گفتمان مردسالاری دلالت دارد. این گفتمان به میانجی فرهنگ و سنت و مراجع اقتدار تقویت و بازتولید می‌شود. فرهنگ‌عامه و نظام فرهنگی ما مملو از نشانگانی است که جذبه و تحکم مردانه را می‌ستاید و توسل به خشونت را عادی و بخشی از هیمنه مردانه تلقی می‌کند. در اغلب مطالعات داخلی و خارجی به نقش فرهنگ در پی‌ریزی و عادی‌سازی خشونت جنسیتی اشاره شده است.

مطالعه لنون و همکاران (۲۰۲۱) مؤید آن است که خشونت شریک زندگی، به‌عنوان یک سازه اجتماعی و فرهنگی توسط ارزشهای پدرسالارانه بنیان نهاده شده است. رولرو (۲۰۲۰) نیز توجه به زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی که در آن خشونت شریک زندگی اتفاق می‌افتد را ضروری می‌داند. در مطالعات یکه‌کار و حسینی حاجی‌بکنده (۲۰۱۷) و رضایی و آبدار (۲۰۱۷)، استادهاشمی و همکاران (۲۰۱۵) و حجتی کرمانی و زکریایی (۲۰۱۳) نیز بر زمینه‌های فرهنگی و پذیرش فرهنگی خشونت جنسیتی در تأکید شده است.

مطالعه شمس و همکاران (۲۰۲۰) نیز نشان‌گر آن است که در ایران خشونت خانگی یک رویداد معمول محسوب می‌شود. از این‌رو، مشارکت مراجع اقتدار و رهبران افکار عمومی

برای از بین بردن تابویی که مخالف تلقی خشونت علیه زنان به‌عنوان جرم است، ضرورت دارد.

نتایج پژوهش حاضر نشان‌گر آن است که خشونت منحصر به یک عرصه و میدان اجتماعی نیست. گستردگی خشونت نشان از وجه ساختاری خشونت دارد. «خشونت ساختاری بایستی به‌عنوان هر نوع رنج اجتناب‌پذیر انسان تعریف شود که از طریق دسترسی نابرابر به فرصتهای زندگی تحقق می‌یابد» (گالتونگ، ۱۹۷۴). این فرصتها شامل توزیع و دسترسی نابرابر به منابع (خدمات بهداشتی و پزشکی، آموزش و مشاغل خاص) و فقدان توانایی تأثیرگذاری در ساحت‌های تصمیم‌گیری است.

به عقیده گالتونگ، این اشکال از خشونت، ساختاری‌اند و از آنجاکه انتخابها و فرصتهای افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهند و به جسم یا روان قربانیان صدمه می‌زنند، خشونت به شمار می‌آیند. با تأسی به یافته‌های پژوهش حاضر نمی‌توان خشونت جنسیتی را به مسئله فردی تقلیل داد و از تغییر و اصلاح بسترهای نهادی و ساختاری خشونت غفلت کرد. جنسیتی‌شدن قواعد و مؤسسات اجتماعی بر بنیانهای ساختاری خشونت جنسیتی دلالت دارد.

بر مبنای داده‌های میدانی، تقسیم کار اجتماعی در خانواده، ماهیت اجباری و نابرابر دارد و بازسازی مناسبات نقشی در خانواده ضرورت دارد. در مقام راهبردی، دموکراسی عاطفی، عقلانیت ارتباطی و افقی‌شدن مناسبات قدرت در خانواده، در گرو بازتعریف نقش زنانگی و مردانگی با تأکید بر تناسب حقوق و تکالیف نقشی است. صحبت از بازسازی مناسبات نقشی در خانواده بدون بازتعریف و بازسازی نقش و جایگاه زنان اجتماع ناقص خواهد بود و لازمه این کار مشارکت زنان در پی‌ریزی قواعد حاکم بر عرصه‌های مختلف به‌عنوان پیش‌شرط جنسیت‌زدایی از قواعد اجتماعی و مشارکت نهادمند زنان در عرصه‌های مختلف است. برای نمونه، در استان کردستان، حضور زنان در مناصب اجرایی به‌ویژه در سطوح میانی و بالای

1. Galtung

مدیریتی کمرنگ است و سهم بسیار پایین زنان از مناصب مدیریتی، نوعی خشونت نهادی را به ذهن متبادر می‌کند.

در سطح استانداری، از ۲۱ موقعیت مدیریتی، فقط ۲ موقعیت «مدیریت امور بانوان و خانواده» و «مدیریت امور اجتماعی و فرهنگی» در اختیار زنان است و سهم زنان بخشدار در استان کردستان، ۳ نفر، سهم زنان از مدیران کل، ۳ نفر (مدیرکل محیط‌زیست، استاندار و امور بانوان استانداری) و از شهرداران استان، ۱ نفر است. در شهرداری، از ۳۰ منصب مدیریتی، ۴ منصب به زنان تعلق دارد. حتی سهم زنان از عضویت در هیئت علمی دانشگاه کردستان به‌عنوان دانشگاه مادر استان، از مجموع ۳۵۶ نفر عضو هیئت علمی، معادل ۶۷ درصد است.

خشونت‌زدایی از عرصه‌های خصوصی و عمومی و حذف موانع مرئی و نهان حضور زنان در مناصب اجرایی و ارتقای سازمانی (به‌عنوان یکی از وجوه خشونت نهادی) بدون حمایت نهادی و قانونی امکان‌ناپذیر است و اصلاحات حقوقی، یکی از ابزارهای کلیدی و مهم برای نیل به برابری جنسیتی است. از جمله اقدامات نهادی و اثربخش، پی‌ریزی عدالت جنسیتی در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه است. مطالعات گویای آن است که «اهمیت جنسیت در برنامه‌ریزی‌های توسعه در ایران چندان که باید مورد توجه قرار نگرفته است. هرچند برنامه ششم توسعه، در مقایسه با برنامه‌های قبلی توسعه، به مسئله جنسیت حساسیت نشان می‌دهد» (علی‌پور و همکاران، ۲۰۱۷)؛ اما آشفتگی گفتمان مسلط سیاسی در خصوص عدالت جنسیتی و انقطاع و گسست در برنامه‌های توسعه موجب شده است تا بنا به گزارش جهانی شکاف جنسیتی (۲۰۲۳)، رتبه ایران در قعر جدول شاخص شکاف جنسیتی قرار گیرد و در بین ۱۴۶ کشور جهان، به رتبه ۱۴۳ تنزیل یابد.

بر مبنای نتایج، زنان مورد مطالعه در محیط‌های سازمانی به‌انحاء مختلف خشونت را تجربه

کرده‌اند. اصلی‌ترین مانع پیشروی زنان در محیط‌های سازمانی، سقف شیشه‌ای و صخره شیشه‌ای است که علاوه بر خشونت کلامی، روانی و اقتصادی در محل کار، ارتقای سازمانی زنان را مختل و مسدود کرده است. هرچند در اکثر سازمانها و مراکز اداری کردستان، پست و منصبی به‌عنوان (مشاور مدیر/رئیس در امور زنان و خانواده) تعریف شده است، اما بنا به روایت زنان شاغل، مناصب مشاورهای در حوزه زنان، ضمانت اجرایی برای مدیران ندارد و تسهیلگر توانمندسازی زنان در محیط کار و عدالت سازمانی و تقسیم منصفانه و عادلانه قدرت در سازمان نبوده است.

بر مبنای نتایج، یکی از عرصه‌های خشونت، خانواده است و جامعه‌پذیری جنسیتی به قوام و عادی‌سازی خشونت انجامیده است. آگاه‌سازی و حساس‌سازی خانواده نسبت به اشکال خشونت ضرورتی انکارناپذیر دارد. بر مبنای درک متعارف، خشونت عمدتاً با خشونت فیزیکی و جسمی تداعی می‌شود و دیگر ابعاد خشونت (روانی، جنسی، نمادین، مالی و اقتصادی) در فرهنگ کردستان جدی گرفته نمی‌شود. یکی از راهکارهای اصلی پیشگیری از خشونت خانگی، افزایش آگاهی و حساس‌سازی عمومی است.

شمس و همکاران (۲۰۲۰) نیز بر استفاده از رسانه‌های جمعی برای آموزش شهروندان در مورد خشونت خانگی و تدوین برنامه‌های آموزشی مناسب برای توانمندسازی زنان در جلوگیری از بروز مسئله تأکید کرده‌اند. از این رو، ضرورت دارد تا نهادهای مدنی، رسانه‌های ارتباط جمعی، مدارس و انجمن اولیا و مربیان، دانشگاهها و مراجع اجتماعی، ابعاد خشونت جنسیتی را مفهوم‌سازی و مردم را نسبت به آن حساس کنند.

بر مبنای نتایج، آنچه بر پیچیدگی خشونت در محیط خانواده می‌افزاید، نوع راهبرد زنان برای مواجهه با خشونت است. اصلی‌ترین راهبرد زنان در مواجهه با خشونت، سکوت، کتمان و عدم انعکاس است. نتایج مطالعه موهه و همکاران (۲۰۱۷) نیز مؤید پذیرش عمومی

خشونت جنسیتی در اجتماع و عدم محکومیت خشونت به‌ویژه خشونت خانگی و تأکید بر مدارای زنان بوده است. برمبنای مطالعات صادقی‌فسایی (۲۰۱۰) و استادهاشمی و همکاران (۲۰۱۵)، استراتژیهای مقابله‌ای زنان در مواجهه با خشونت خانگی به تداوم وضعیت یا تحمل خشونت منجر شده است. سیطره راهبردهای انفعالی زنان که به‌نوعی بازنمای زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی پذیرش فرهنگی سکوت در برابر خشونت است، مداخله اجتماعی را ضروری می‌کند. برداشتن سایه خشونت از عرصه‌های خصوصی و عمومی و حذف موانع حضور زنان در مناصب مدیریتی (به‌عنوان یکی از وجوه خشونت نهادی) بدون حمایت نهادی و قانونی امکان‌ناپذیر است. بیش از یک دهه از لایحه «صیانت، کرامت و تأمین امنیت بانوان در برابر خشونت» (۱۳۹۲) می‌گذرد؛ لایحه‌ای که در قوه قضاییه به «صیانت، کرامت و تأمین امنیت بانوان در برابر خشونت» (۱۳۹۸) تغییر پیدا کرد و در ۲۰ فروردین ۱۴۰۲ با عنوان «پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوءرفتار» کلیات آن در مجلس تصویب و هنوز جنبه اجرایی پیدا نکرده است.

راه‌اندازی اورژانس اجتماعی سازمان بهزیستی در سالهای اخیر و تعریف مجراهای ارتباطی برای اطلاع‌دادن خشونتهای خانگی به‌ویژه کودک‌آزاری و همسرآزاری و راه‌اندازی خانه‌های امن بهزیستی، نوعی حمایت نهادی و مداخله سازمانی برای کاهش و مقابله با خشونت خانگی است. با توجه به خدمات حمایتی اورژانس اجتماعی ضرورت دارد تا این مراکز بیش‌ازپیش در جامعه معرفی شوند و همچنین برای کیفیت‌بخشی به اورژانس اجتماعی و بسط جغرافیایی گستره فعلیتی آن در شهرهای کردستان، حمایت نهادی بیشتری در سطح کلان از اورژانس اجتماعی به عمل آید و در کنار آن می‌توان از ظرفیت خیرین و سازمانهای مردم‌نهاد نیز برای تقویت اورژانس اجتماعی بهره گرفت.

محدودیت‌های تحقیق

در میدان مورد مطالعه به‌عنوان بخشی از جامعه ایران، خشونت در بستر خانواده، امر خصوصی تلقی می‌شود و به دلیل غلبه رویکرد مقصرانگاری زنان، خشونت جنسیتی به محصه فردی تقلیل یافته است. پژوهش در باب خشونت جنسیتی در چنین بستری، محقق را با محدودیت‌هایی از جمله ابهام و تعلل زنان آسیب‌دیده برای مشارکت در پژوهش، تردید در بیان تجربه‌زیسته و ورود به لایه‌های عمیق معنایی، زمان‌بر بودن فرایند گردآوری داده، عدم تمایل برخی از زنان برای ضبط صدا، دشواری تبدیل فایل‌های صوتی کردی به زبان فارسی و ضرورت حفظ معانی نهفته زبانی روبه‌رو ساخته بود.

معرفی‌های سازمانی و مدنی به‌عنوان میانجی ارتباطی در جلب اعتماد مشارکت‌کنندگان سهم به‌سزایی داشتند. در کنار محدودیت‌های یادشده، بیان تجربه‌زیسته و گفتگو، امکان تأمل و بازاندیشی را برای مشارکت‌کنندگان فراهم کرد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت‌کنندگان با رضایت خود در تحقیق شرکت کردند. همچنین فرایند انجام پژوهش و هدف تحقیق به‌صورت کامل توضیح داده شد و اطمینان حاصل شد که فایل‌های صوتی و مشخصات مشارکت‌کنندگان در اختیار کارفرما قرار داده نمی‌شود. به دلیل ملاحظات اخلاقی، اسامی مشارکت‌کنندگان ذکر نشده است.

حامی مالی: این تحقیق با حمایت مالی استانداری کردستان به انجام رسیده است.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسنده این مقاله تعارض منافع ندارد.

اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر ملاحظات اخلاقی از جمله شرط امانت‌داری، رازداری، گمنامی، صداقت و عدم سرقت ادبی رعایت شده است.

تشکر و قدردانی:

این تحقیق با حمایت استانداری کردستان در سال ۱۴۰۱ به انجام رسیده است. نویسنده مقاله مراتب تشکر و قدردانی خویش را از سازمان مربوطه به عمل می‌آورد. بخشی از داده‌های پژوهش توسط خانم سحر شکیب‌گردآوری شده است. از جدیت و تعهد علمی ایشان سپاسگزارم. در فرایند گردآوری و تحلیل داده‌ها، گفتگوهای سازنده با خانم بیان عزیزی (فعال در حوزه مسائل اجتماعی زنان) و خانم لیلا آژیر (مدیرکل امور زنان و خانواده استانداری) به طراحی مصاحبه‌نامه و هدایت عملی پژوهش کمک کرد و از آنها قدردانی می‌شود.

- Acker, J. (1992). From sex roles to gendered institutions. *Contemporary Sociology*, 21(5), 565-569. <https://doi.org/10.2307/2075528>
- Alipoor, P., Zahedi, M. J., Maleki, A., & Jvadi-Yeganeh, M. R. (2017). *Discourse analysis of gender equality in the sixth 5-years plan for economic, cultural and social development of Islamic Republic of Iran*. Quarterly of Social Studies and Research in Iran, 6(2), 203-229. <https://doi.org/10.22059/JISR.2017.233842.527> (In Persian)
- Bourdieu, P. (2014). *The logic of practice* (M. Mardiha, Trans.). Naghs-huNegar (In Persian)
- Edwards, A. (1987). Male violence in feminist theory: An analysis of the changing conceptions of sex/gender violence and male dominance. In J. Hanmer & M. Maynard (Eds.), *Women, violence and social control* (pp. 13-29). Macmillan Press Ltd.
- Ezazi, S. (2005). Society structure and violence against women. *Refahj*, 4(14), 59-96. (In Persian) <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1894-en.html>
- Ghaderzadeh, O., & Khairandish, F. (2024). Thematic Analysis of the Dimensions and Sources of Gender Socialization in the Context of Patriarchy. *Woman in Development and Politics*, 22(3), 1-20. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2024.372338.1008428> (In Persian)
- Giddens, A. (2014). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age* (N. Moufaqian, Trans.). Ney. (Original work published 1991). (In Persian)
- Green, E., Hebron, S., & Woodward, D. (1987). Women, leisure and social control. In J. Hanmer & M. Maynard (Eds.), *Women, violence and social control* (pp. 75-92). Macmillan Press Ltd.
- Galtung, J. (1974). *Is Peaceful Research Possible? On the Methodology of Peace Research*. Chair in Conflict and Peace Research, University of Oslo.
- Hanmer, J., & Maynard, M. (Eds.). (1987). *Women, violence and social control*. Macmillan Press Ltd.
- Hemmati, R. (2004). Factors influencing women harassment: The case study of Tehran family. *Refahj*, 3(12), 227-256. (In Persian)
- Hojjati-Kermani, S., & Zakariai, M. (2013). Violence and culture; Women's life experiences in Tehran. *Journal of Cultural Studies Communication*, 10(34), 99-114. <https://www.magiran.com/paper/1315581> (In Persian)

- Kelly, L. (1987). The continuum of sexual violence. In J. Hanmer & M. Maynard (Eds.), *Women, violence and social control* (pp. 46-60). Macmillan Press Ltd.
- Kaur, R., & Garg, S. (2010). Domestic violence against women: A qualitative study in a rural community. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 22(2), 242-251. <https://doi.org/10.1177/1010539509343949>
- Lawson, K. M., Crouter, A. C., & McHale, S. M. (2015). Links between family gender socialization experiences in childhood and gendered occupational attainment in young adulthood. *Journal of Vocational Behavior*, 90, 26-35. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2015.07.003>
- Lennon, S. E., Aramburo, A. M. R., Garzón, E. M. M., Arboleda, M. A., Fandiño-Losada, A., Pacichana-Quinayaz, S. G., & Gutiérrez-Martínez, M. I. (2021). A qualitative study on factors associated with intimate partner violence in Colombia. *Ciencia & saude coletiva*, 26, 4205-4216. <https://doi.org/10.1590/1413-81232021269.21092020>
- Mazhari, M. (2020). Legal review of the protection of working women against violence in the workplace. *Women's Studies*, 10(29), 99-123. https://womenstudy.ihs.ac.ir/article_4470.html?lang=en (In Persian)
- Mills, J., Bonner, A., & Francis, K. (2006). The development of constructivist grounded theory. *International journal of qualitative methods*, 5(1), 25-35. <https://doi.org/10.1177/160940690600500103>
- Mirzaei, R. (2014). Investigation of the domestic violence situation in women referring to judicial centers in Paveh city. *Journal of Social Work Research*, 1(2), 61-78. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2014.1523> (In Persian)
- Mohammadi, F., & Mirzaei, R. (2013). Investigation of social factors affecting violence against women (Ravansar city study). *Journal of Iranian Social Studies*, 6(1), 102-129. <https://www.sid.ir/paper/481418/fa> (In Persian)
- Muche, A. A., Adekunle, A. O., & Arowojolu, A. O. (2017). Gender-based violence among married women in Debre Tabor town, north-west Ethiopia: A qualitative study. *African journal of reproductive health*, 21(4), 102-109. <https://doi.org/10.29063/ajrh2017/v21i4.11>
- Niyazi, M., Afra, H., Nejadi, A., & Vaskhai, A. (2018). Meta-analysis of the factors influencing violence against women. *Women's Studies*, 8(4), 83-104. https://womenstudy.ihs.ac.ir/article_2997.html (In Persian)

- Ostadhashemi, L., Khalvati, M., Seyedsalehi, M., & Emamhadi, M. (2015). A study of domestic violence against women: A qualitative meta-synthesis. *International Journal of Medical Toxicology and Forensic Medicine*, 5(3), 155-163. [https://doi.org/10.22037/ijmtfm.v5i3\(Summer\).7690](https://doi.org/10.22037/ijmtfm.v5i3(Summer).7690)
- Qazi Tabatabai, M. (2004). *National research on domestic violence against women*. Women's Affairs Participation Center of the Presidential Institution and the Ministry of Interior. (In Persian)
- Rezaei, M., & Abdar, S. (2017). Sexual violence in family: A qualitative study. *Women's Studies*, 8(19), 35-59. (in Persian) https://women-study.ihs.ac.ir/article_2660.html?lang=en
- Riahi, M., & Ismaili, V. (2017). Sociological investigation of the attitude towards honor killings and social factors affecting it in Marivan city. *Journal of Iranian Social Studies*, 12(3), 52-79. (In Persian)
- Rollero, C. (2020). The social dimensions of intimate partner violence: A qualitative study with male perpetrators. *Sexuality & Culture*, 24(3), 749-763. <https://doi.org/10.1007/s12119-019-09661-z>
- Rose, S. D. (2013). Challenging global gender violence. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 82, 61-65. <https://doi.org/10.1057/9781137388483>
- Shams, M., Kamal Khudzari, L., Parhizkar, S., & Mousavizadeh, A. (2020). Women's views about domestic violence: A qualitative study in Iran. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(17-18), 3666-3677. <https://doi.org/10.1177/0886260517704959>
- Sadeghi Fasaei, S. (2010). A qualitative study of domestic violence and women's coping strategies in Iran. *Iranian Journal of Social Problems*, 1(1), 107-142. https://ijsp.ut.ac.ir/article_20747.html?lang=en(In Persian)
- Sharbatian, M., Danesh, P., & Tavafi, P. (2017). Sociological analysis of domestic violence against women and its impact on the sense of security (Case study 18 women 54 years in miyaneh). *Strategic Research on Social Problems of Iran*, 16, 47-72. <https://doi.org/10.22108/SSOSS.2017.21280>(In Persian)
- West, C., & Fenstermaker, S. (1995). Doing Difference. *Gender and Society*, 9(1), 8-37. <http://www.jstor.org/stable/189596>
- Wharton, A. S. (2012). *The sociology of gender: An introduction to theory and research*. John Wiley & Sons Ltd.

- Winter, D. D., & Leighton, D. C. (2001). *Structural violence*. In D. J. Christie, R. V. Wagner, & D. D. Winter (Eds.), *Peace, conflict, and violence: Peace psychology in the 21st century*(pp. 98-104). New York: Prentice-Hall.
- Yekekar, S., & Hosseini Haji Bekande, S. (2017). Properties of domestic violence against women and related cultural contexts. *Journal of Social Work Research*, 5(16), 41-100. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2018.11705>(In Persian)
- Zarghamifard, M., & Behboudi, M. (2014). The glass cliff phenomenon: Women experiences and challenges in leadership position. *Organizational Culture Management*, 12(2). (In Persian)
- Zizek, S. (2017). *Violence: Six sideways reflections* (A.R. Paknehad, Trans.). Ney. (Original work published 2008). (In Persian)